Jozefo Ignacio

Kraszewski-Kraŝevski

~~kiel~~ kiel Giganto de Ĵaboro

(* 1812 † 1887)

El personaj rememoroj

dum 100-jara Jubileo de Lia Naskiĝo

kaj

25-jara Datreveno de Lia Morto

skribis

Lia estinta Bibliotekisto

Aleksandro Boleslavo Brzostowski

Dresden-Wolfenbüttel
Heckners Verlag
1912

Jozefo Ignacio

Kraszewski-Kraŝevski

kiel Giganto de laboro

(*1812 †1887)

El personaj rememoroj

dum 100-jara Jubileo de Lia Naskiĝo

kaj

25-jara Datreveno de Lia Morto

skribis

Lia estinta Bibliotekisto

Aleksandro Boleslavo Brzostowski

Dresden-Wolfenbüttel

Heckners Verlag

1912

Uwaga. Egzystują tylko trzy egzemplarze tej broszury o Kraszewskim, gdyż zmuszony byłem wszystkie inne spalić, a to z powodu, że wydawca jej Heckner po porozumieniu się z esperantystami-hekatystami uznał za właściwe uniemożliwić jej wydanie i w tym celu wydrukował ją bez żadnej korekty, bez rycin (miało ich być sześć na oddzielnych kartach) i na zgoła innym niż się umówiłem, t.j. na cieńszym i większego formatu papierze. A miał być papier gruby i mała ósemka. Jednem słowem, zrobił Heckner wszystko, bym tak marnie wydrukowanej broszury nie mógł dedykować Królowej Małgorzacie...

A. B. Brzost

Al ŝia Majesto

Itala Reĝino Margareto

kiel

Plejpotenca Protektantino

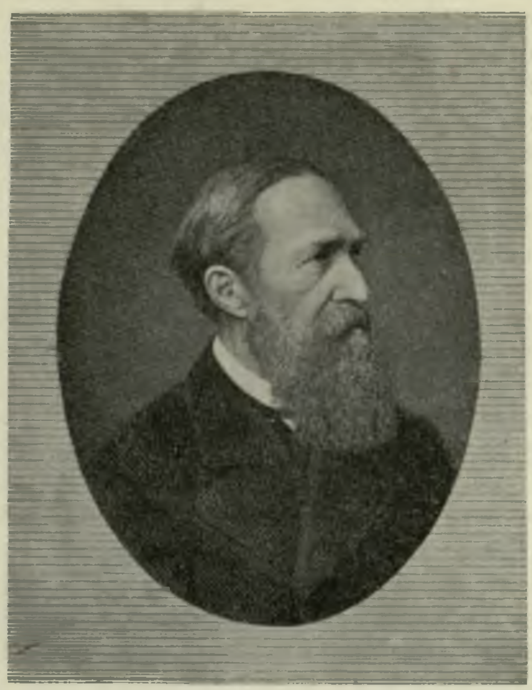
de

J. I. Kraszewski

en la 100-jara Jubileo de Lia naskiĝo kaj en la 25-jara dolora datreveno de Lia morto,

kelkajn tiujn ĉi tre modestajn folietojn, kun la plejprofunda respekto havas la honoron dediĉi,

Lia estinta Bibliotekisto

J. I. Kraszewski

Via Reĝina Majesto!

Mortinta antaŭ 25 jaroj kaj iam favore protektita de **Vi**, granda pola aŭtoro, J. I. Kraszewski=Kraŝevski, dank' nur al tio, ke li skribis en lingvo tute nekomprenebla por ĉiuj aliaj nacioj — estas hodiaŭ, bedaŭrinde, tro malmulte konata al fremduloj.

Jen, aŭtoro de tiuj ĉi folietoj, sincere pro tio doloranta, ne hezitas efektivigi sian kuraĝan intencon kaj sub la ŝirmo de la plej potenca **Nomo de Via Reĝina Majesto**, rapidas pro la duobla datreveno: de naskiĝo kaj morto de Kraszewski — rememorigi lin al la mondo kaj turni sur lin ĝian atenton.

Ĉar vere! Se tiu ĉi granda viro estus skribinta en iu ajn el plej disvastigitaj eŭropaj lingvoj, se li almenaŭ estus la filo de libera kaj pli ol Poloj, konata nacio, tiam liaj grandegaj literaturaj kaj regnanaj meritoj, lia nemezurebla erudicio, liaj mirindaj kapabloj, talentoj, kaj antaŭ ĉio, lia

preskaŭ superhoma multkreado kaj diversflankeco — estus jam de longe admirataj de l' tuta homaro.

Sekve, por doni almenaŭ ian ajn ideon pri tiu ĉi nekomparebla laboranto kaj verkisto, mi decidis ĉi tiujn mallongajn rememorojn skribi en tiel jam eksterordinare nun disvastigita kaj kun malgranda Vortareto, tute tuj komprenebla por ĉiu — helpa internacia lingvo Esperanto, kreita de alia genia pola sciencisto, S-ro Ludoviko Zamenhof.

La ideo de publikigo de ĉi tiu verketo en la lingvo Esperanto, aperis en mia kapo unue pro tio, ke mi deziris ankoraŭ tiamaniere honori la memoron de Kraszewski, kiel ĉi tiun, kiu dufoje, en konversacio kun mi (certe bruega tiutempa reklamo por Volapüko) tre simpatie parolis pri granda ideo de lingvo internacia. Li eĉ asertis — kaj kiel ni vidas plej prave — „ke vera internacia lingvo kaŭze de aperos en estonteco kaj ke tiam ĝi alportos al la tuta homaro nekalkuleblajn servojn. Sed ĉi tiu abomena Volapüko — li aldonis — neniam fariĝos lingvo internacia, kvankam eĉ al ĝi oni ne povas nei meriton de ioma popularigo de ĉi tiu ideo."

Alian impulson ankoraŭ pli min ekscitantan skribi esperante miajn rememorojn pri Kraszewski kaj dediĉi ilin al **Via Reĝina Majesto** — estis kaj estas ĝis nun la espero, ke **Vi, Reĝino,** konvinkiĝinte persone, kiel lingvo Esperanto estas tre facile komprenebla, ekinteresiĝos per ĝi pli detale kaj ekkoninte diversajn aliajn netakseblajn ĝiajn ecojn kaj ĝian tiel gravan celon — bonvolos favore per fortega **Via** influo eminente plifortigi malfortan ĝis nun disvolvon de Esperanto — en **Via** lando.

Plejpotenca Reĝino!

Por **Vi** — sufiĉe nur ja ekvoli . . .

Por **Vi** — sufiĉe nur ja ordoni . . .

Sekve, turnu **Vin** mem, **Sinjorino,** al italaj esperantistaj Societoj: en Roma, Bolognia, Bordighera, Firenze, Genova, Milano, Napoli, Palermo, Pavia, Perugia, Siena, Verona kaj aliaj, turnu nur **Vin** al tiuj Societoj kaj ili informos **Vin** tuj pri siaj deziroj kaj bezonoj . . .

Bonvolu tiam, **Reĝino,** ne rifuzi al ili **Vian** potencan protekton, zorgemon kaj helpon.

Montru, kune kun **Via** Plejaltranga **Filo, Lia Reĝa Majesto, Viktoro Emanuelo** (kiu jam bonvolis ekinteresiĝi pri nia ideo), montru **Vian** favorecon por ni, Esperantistoj, en tia grado, kiel ĝin montris: Ŝia Reĝina Majesto, Reĝino de Rumanujo Elizabeto, Lia Sankteco Pio X., Reĝaj Majestoj: Frederiko Aŭgusto kaj Alfonso XIII, ankaŭ Lia Princa Moŝto de Samoso, Andreo Emanuelo Kopasis.

Kaj se **Vi** bonvolos, **Plejhonorinda Sinjorino,** fari por ni ion pli gravan, ol faris ĉiuj ĉi Monarĥoj, tiam **Vi** vere per briliantaj literoj ekgravuriĝos **Vian** grandan **Nomon,** en universala historio.

Tfremdulojn
Kaj
kaŭze
Vnun
certe
sole
Vkvankam
Lia Dina Moŝto de Brun Svigo Johano Alberto
la homara

Faru do ĉi tion, **Via Reĝina Majesto!** faru ĉi tion, ĉar kiu pli, se ne **Vi, Vi** tiel talenta poetino, sukcesos eksenti veran grandecon de nia sankta ideo?

Kiu ankaŭ, se ne **Vi**, ~~**Plej Respektinda Regino**~~, sukcesos plej bone kompreni, ke tiu ĉi modesta libreto, kiun mi havas la honoron dediĉi al **Vi**, estas ne nur homaĝio de Polo pro **Via** favoreco iam montrita al lia granda samlandano, sed estas samtempe esprimo de lia varmega deziro, por ke **Vi** ankaŭ, **Plejnobla Sinjorino** — simile, kiel milionoj da liaj samideanoj — sciu ek-ami grandan esperantan ideon. Kaj kiam tio ĉi okazos — pri kio mi cetere ne dubas — mi scias, ke **Vi** tiam pardonos mian kuraĝon, por oferi al **Vi** tiel malgrandan, tiel mizeran kaj tute ne meritantan ĉi tiun honoron — mian verketon.

Sed konsideru **Plej~~potenca~~ Regino!**

Esperanta literaturo, kvankam ĝi jam multe posedas da brilaj tradukoj de diversaj ĉefverkoj kaj ne malmulte da pli grandaj beletristikaj verkoj, tamen ĝi havas ĝis nun neniajn vastajn rememorojn aŭ studojn kaj trovi por ili eldonistojn, estus ankoraŭ hodiaŭ tre, tre malfacile.

Do — kion mi povis fari, se mi ankaŭ mem estas malriĉa homo kaj se ĝuste tial mi nek povis revi, por eldoni eĉ tiel malgrandan volumeton, kiel jen ĉi tiu, aperanta nun, dank' al tre meritoplena por nia ideo „Heckners Verlag"?

Kaj nur per tio motiviĝas, ke anstataŭ peni detale priparoli almenaŭ pli gravajn el nekalkuleblaj literaturaj-sciencaj-artistaj kaj regnanaj laboroj de Kraszewski, mi devis sole kompletigi miajn rememorojn pri li per io simila al tre mallongaj biografiaj notaĵoj, kolektitaj sub lia portreto. Tiuj ĉi notaĵoj, kvankam estas sekaj, tamen ili donas, mi pensas, tre interesan kaj eĉ pli bonan ol ĉiaj „sintezoj" — ideon de kolosaj meritoj, titanaj entreprenoj, plej diversflankaj agadoj kaj senekzempla multkreado de tiu ĉi vera „giganto de laboro".

Sekve, la nunaj miaj rememoroj pri Kraszewski havas duoblan celon. Unue: rememorigi al la mondo grandegajn meritojn kaj talentojn de eminenta pola aŭtoro — aŭtoro kiun **Vi, Sinjorino,** bonvolis iam honori per **Via** potenca protekto — kaj due: favorigi por esperantista movado ĝenerale kaj por la itala-esperantista speciale — **Vian Reĝinan Majeston.**

Mi scias, **Sinjorino,** ke mia intenco — estas tre kuraĝa. Sed mi scias ankaŭ, ke kiel diras latina proverbo: audaces fortuna juvat...

Tamen kio ajn sekvos, bonvolu, **Via Reĝina Majesto,** akcepti
mian plejprofundan por **Vi** estimon

Aleksandro Boleslavo Brzostowski
(A. B. Bĵostoski).

Varsovio, 1912.

▽ ▽ ▽

Jozefo Ignacio Kraszewski.

Originale verkis lia estinta bibliotekisto
Aleks. Bol. Brzostowski.

> Mortis li — sed la spirito lia vivas kaj vivos eterne . . .
> (El telegramo de „Čtenářsky Spolek“ en Prago.)
>
> Vi malaperis, kiel korpo, sed en nia memoro Vi estas kiel spirito kun radiluma krono, la nuntempulojn kaj posteulojn alte superanta. El animo Via elfluis larĝa rivero de inspiroj, en kiu ĝis nun la sennombraj amasoj vivigan nektaron ĉerpas . . . .
>
> . . . . Ĉiuj ni sentas, ke Vi falis — kiel giganto. Ĉiuj ni sentas, ke la tero ensorbis en sian internon vere grandan homon, kun kiu nek per nombro de la verkoj, nek per laboro — iu povas sin kompari. Ĉar kiel senlaca laboranto — Vi estis sola en la homa gento.
>
> Aleks. Swietochowski.
> (El nekrologo de J. I. Kraszewski en „Prawda“ N-ro. 13 de 1887.)

Naskita la **28an** de **julio 1812** en **Varsovio,** ĉe nuna strato de Kopernik, en la palaco iam de Sluszków, kie nun estas sub N-ro 43 la „Hospitalo por Infanoj“.

Edukita en la lernejo de urbo Biala Podlaska, en la gimnazioj de urboj Lublin kaj Svisloĉ, li vizitis ankaŭ la universitaton de urbo Vilno.

Edzigita kun fraŭlino Zofio Woronicz, fratino de la ĉefepiskopo kaj konata pola poeto J. P. Woronicz.

Mortinta la **19an** de **marto 1887,** la propran nomtagon, en la aĝo de 75 jaroj je la $3^{1}/_{2}$ horo posttagmeze en **Ĝenevo,** ĉe Quai de Bergues en l' Hôtel de la Paix, super ĉefa eniro de ĝi, loĝejo N-ro 10, sur la etaĝo de l' antaŭa flanko.

Enterigita je la kosto de la lando la 18an de aprilo de tiu sama jaro en **Krakovo** en la „Tombejo de la Merituloj“ sur Skalka.

* * *

I.

Kraszewski invitas la aŭtoron por ordigo de lia Biblioteko kaj aliaj kolektoj. — Vilao de Kraszewski en Dresdeno. — Salono sur la partero. — La kabineto de la verkoj de Kraszewski. — Jubilea Ĉambro. — Grafo Lorencio Engeström. — Ordigo de donacoj. — Aludoj pri kelkaj la plej belaj. — Muzeo de Kraszewski en Poznanio. — Unua etaĝo de Vilao en Dresdeno. — Laborĉambro de Kraszewski. — Impreso ĉe ĝia ekvido. — Biblioteko. — La grandega korespondo de Kraszewski. — La nombro proksimume de liaj leteroj. — Respondo la riproĉon de Prof-ro D-ro Karolo Estreicher. — Eksterordinara graveco de korespondo de Kraszewski por liaj estontaj biografiistoj kaj historiistoj de lia tempo. — Pretendoj kaj postuloj de diversaj fiverkistoj. — Indulgemo de Kraszewski. — Reskriboj la leterojn. — Malagrablaĵoj akompanantaj korespondon de Kraszewski kaj liaj grandaj por ĝi elspezoj. — 19a de Marto de 1880, kiel la nomtago de Kraszewski. — Novaj pruvoj de senekzempla lia laboremo. — Ankoraŭ diversaj detaloj pri lia korespondo kaj Biblioteko. — Kolekto de gazetoj.

* *

Antaŭ Via popolo, kiel torĉo hela
Vi iris, lumradia, dum la nokt' senstela . . .
Vi estis, kiel gruo, en front', sub ĉielo
Antaŭ longa vic-flugo, kiel blanka velo . . .
Kiel sperta gvidisto de la ŝip' sur maro,
Vi scils, kie ŝipon minacas rifaro . . .

Vi estis, kiel sango en venoj naciaj,
Vi estis la animo kaj brust-spiroj niaj!

(El la Odo al J. I. Kraszewski de Mario Konopnicka Trad. M. Cz.)

Kiam en Januaro de 1880, J. I. Kraszewski invitis min al sia hejmo kaj oferis la okupon de bibliotekisto kaj konservisto de sia grandvalora biblioteko kaj aliaj kolektoj — li tiam loĝis en la bela ĉefurbo de Sakslando, ĉe Nordstrasse, N-ro 31 (Neustadt).

Inter la aromaj floroj, inter la flekseblaj junaj betuloj kaj pinoj, sur monteto ĉirkaŭita de densa verdaĵo de arboj kaj arbetaĵoj, estis tie iam sufiĉe granda kaj superstaranta, eĉ iom simila al palaceto — la duetaĝa domo.[1])

[1]) Ni diris, ke tiu domo staris tie iam . . . sur la monteto. Devigas min ĉi tio al certa klarigo. La nuna posedanto de tiu ĉi vilao, unu el Dresdenaj fabrikantoj, bedaŭrinde opiniis, ke estos plej bone, se li ordonos niveli la grundon sur kiu oni konstruis tiun domon, egaligi ĝin kun la supraĵo de la grundo de Nordstrasse, forigi la ŝtupojn iam kondukantajn al la vilao, ankaŭ elhaki la arbojn kaj arbetaĵojn, unuvorte detrui preskaŭ ĉion nur tial, por tre, tre proksime de la vilao konstrui ĉirkaŭe — la fabrikajn mastrumajn domarojn. Kaj tiel li faris efektive. Dank al tio, ĉi tiu memorinda vilao, kunpremita de ĉiuj flankoj per tre neestetikaj konstruaĵoj, ĝis tia grado malgrandiĝis por la okuloj de la rigardanto, ke kvazaŭ ĝi tute malaperis. Kaj laŭvere! Kun la dolora mirego, mi eĉ povis en tiu ĉi komplekso de la fuŝitaj rapideme domaĉoj, nek ĝin baldaŭ trovi, nek rekoni, kiam post 30 preskaŭ jaroj de nerigardado ĝin, mi en Aŭgusto de 1908 j., alvenis Dresdenon al esperantista kongreso. Ekvidinte ĝin fine mi direktis min tuj al ĝi, kun intenco peti de ĝia nuna posedanto je la permeso viziti ĝin interne. Malfeliĉe li forveturis eksterlanden kaj li severe malpermesis al tuta servistaro dum sia foresto enlasi fremdajn personojn al la hejmo. Sekve, kun vera kordoloro mi devis foriri eĉ neekrigardinte ĝian internon.

Krom ĉarma ornamo per la hederoj de antaŭvestiblo — mankis ĝin ekstere preskaŭ ĉiaj ornamaĵoj. Sed ĝi estis seka, oportuna, komforta kaj vere distingita per germana ordemo.

De la ordinare mallaŭta Nordstrasse brilas ĉe la pordo de palisetaro orumita surskribo: Villa Kraszewski.[2])

Eniru ni ĝin, kara leganto, kaj imagu, ke ni ambaŭ estas ĉi tie antaŭ kelkdek jaroj, ke ĝis nun ĉi tie ankoraŭ vagas la ombro de la eminenta posedinto de tiu ĉi domo kaj, ke tio, kion mi rakontos al Vi, okazis ĵus . . . hodiaŭ.

Jes, tio estos — pli bone . . . Kaj por aŭtoro de tiuj ĉi rememoroj, tio estos la ĉarma iluzio . . .

Ni eniru do.

Kun la batanta koro en la brusto, mi eksonoras.

Oni malfermas la pordon kaj tra kelke da ŝtupoj ni supreniras en la ĝardenon.

En ĝi salutas nin antaŭe . . . du grandegaj nigraj hundoj, kiuj ĝojplene svingante la vostojn, kondukas nin al la vilao.

El antaŭvestiblo la servistino invitas nin tuj al tre modesta salono de Kraszewski.

En ĝi, krom kelkaj skulptaĵoj, statuoj kaj bustoj, krom kelkaj pentraĵoj, krom du marmoraj kolonoj kaj urnoj (jubileaj donacoj), krom fortepiano kaj orgeno — nenio altiras nian atenton.

Tamen, tiu ĉi saloneto estas tre kara por multegaj personoj per siaj rememoroj . . . Ĉar en ĝi Kraszewski akceptis ordinare siajn gastojn, alvenintajn el ĉiuj landoj de l' mondo kun sia adoro por majstro . . .

Starinte en la salono, turnitaj al antaŭvestiblo, ni vidas dekstre modeste meblitan ĉambreton kaj en ĝi la antikvan ŝrankon kun multaj arĥeologiaj objektoj, kelkajn pentraĵojn, memoraĵojn, kelkajn albumojn sur la tabloj, kelkajn seĝojn, du apogseĝojn, unu kanapon kaj . . . jen preskaŭ ĉio.

Plue, ankaŭ ne granda la manĝoĉambro kaj ree malgranda ĉambreto, enhavanta la tenejon de pentrskulptistaj materialoj kaj instrumentoj.

El manĝoĉambro ni eliras al koridoro.

Ĉi tie preterpasinte maldekstre la pordon al gastoĉambro kaj al vestiblo, ankaŭ dekstre duan pordon al salono, ni iras rekte al kvara pordo en koridoro kaj staras ree en malgranda ĉambro, kie krom du grandaj ŝrankoj kun libroj kaj krom bretaro kun multegaj muzikverkoj, jam ne estas pli da loko por io ajn.

Tio ĉi estas unu el 6 ĉambroj, kiuj enhavas la multvaloran Bibliotekon de Kraszewski. Ĝi turnas nian atenton precipe tial, ke en ĝi troviĝas la verkoj ekskluzive skribitaj de mastro mem. Tamen ĉi tiu kolekto estas

[2]) Je kelkdek paŝoj de tiu ĉi vilao, staris iam ĉi tie ankaŭ la alia (Nordstrasse 27), en kiu Kraszewski loĝis antaŭe.

tre nekompleta. Mankas en ĝi, ekzemple, ne nur de multegaj tradukoj de liaj verkoj el diversaj lingvoj (inter aliaj mi trovis nek unu el multaj rusaj tradukoj), sed kio estas pli mirinde, mankas en ĝi eĉ de multaj liaj verkoj — originalaj verkoj, skribitaj en lingvo pola . . .

El tiu ĉi ĉambro, kiun ni, por distingo de aliaj, nomu: Biblioteko de verkoj de Kraszewski — la pordo maldekstre, post la eniro el koridoro, kondukas al ĉambro ankaŭ troplenigita per libroj kaj dekstre — al Jubilea Ĉambro.

Karaj estas por mi rememoroj de tiuj ĉi momentoj, kiam mi kune kun honorinda Jubileulo kaj lia amiko, konata pola literaturisto, grafo Lorencio Engeström, ordigis kaj klasifikis en tiu ĉi ĉambro — ĉiujn memoraĵojn kaj jubileajn donacojn . . .

Kun kia juna viveco kaj rapideco preskaŭ sepdekjara tiam Kraszewski kuradis mem senĉese kaj alportadis al ni senfine el aliaj ĉambroj, ŝrankoj, kofroj, komodoj, skribtabloj k. t. p. la sennombran kvanton da diversaj pakoj, paketoj, kestetoj kaj similaj ujoj! Kun kiel granda maltrankvilo kaj zorgemo li elprenis ĉiun memoraĵon! Kun kiel sincera entuziasmo li laŭdis tian, ekzemple „Vilaĝeton", belege skulptitan de polaj montanoj, infanoj el Rymanów, en Galicio (la donaco de grafino Anna Potocka), tian ĉarman sigelilon en la formo de turka minareto, el Kamieniec-Podolski, tian tre belan kaj grandegan „Albumon de Polaj Artist'pentristoj", tiajn, ekzemple, la naztukojn artiste signitajn de S-ro Prospero Gorski el Zytomierz (Jitomieĵ), tian, fine, kiel li ĝin karese nomis: la „leoneton" de la skulptisto Tadeo Barozcz = Baronĉ, el Lvovo kaj multajn, multajn aliajn, similajn memorajojn!

Por iel ajn doni la ideon pri la nombro de tiuj ĉi donacoj, estos sufiĉe se mi diros, ke ni ĉiuj laboris por ilin elpaki, diversloke pendigi kaj starigi — en la daŭro de kvar tagoj. La pli grandan parton de tiuj ĉi objektoj ni lokis en grandegajn kaj speciale por tiu ĉi celo faritajn ŝrankojn, kie ĉiu aparta objekto estis zorgeme kaj estetike starigita.

Enirante tra la alia pordo, t. e. el salono al Jubilea Ĉambro, ni vidas tie ĉi unue skulptitan en marmoro de glora pola skulptisto, Viktoro Brodzki, la grandan buston de Kraszewski; plue ankaŭ marmoran lian medalionon, skulptitan de Kazimiro Ostrowski kaj ankoraŭ plue, penege faritan el presistaj nur punktetoj, la portreton de Jubileulo, oferitan al li de Varsoviaj presistoj. Sub tiu ĉi portreto staras „la ŝranko por antikvaj moneroj kaj medaloj", ornamita ankaŭ ekstere per ili. Tiu ĉi estas grandvalora donaco de la Societo de Izraelidaj Komercaj Helpantoj en Varsovio.

El aliaj memorajaj mebloj turnas antaŭ ĉio atenton la grandioza apogseĝo, oferita al Kraszewski de poznaniaj Polinoj kaj ornamita per belegaj skulptaĵoj de S-ro Mikaelo Grentkowski, ankaŭ per diversaj blazonoj de polaj „vojevodecoj" (gubernioj), ĉarme broditaj en silko kaj oro.

Tuj de la momento, en kiu ni finis la arangon de Ekspozicio de ĉiuj memorajoj kaj donacoj por Kraszewski, ĝi estis malfermita por publiko.

De nun, mi jam nur admiris tiun ĉi nelacigeblan ĝentilecon de Kraszewski, kiu ofte kelkfoje en unu tago (ĉe tiel senekzempla multego de diversaj liaj okupoj!) elprenis propramane el la ŝrankoj por gastoj grandegajn albumojn, adresojn kaj aliajn pezajn objektojn, ne permesante al mi anstataŭigi lin.

En la jaro 1884, Kraszewski preskaŭ ĉiujn ĉi tiujn donacojn oferis al pola Societo de Amikoj de Sciencoj, en Poznanio = Posen, ĉe kiu, laŭ mia propono (vidu: „Gazeta Polska“ N-ro 114 de 1878, ankaŭ: „Klosy“ N-roj 672; 676; 715 kaj 1136, paĝo 216), estis fondita: „*Muzeo de Kraszewski*“.

Estante lia bibliotekisto, mi havis okazon aŭdi kelkfoje, kiel li nomis ĉiujn memorajojn kaj jubileajn donacojn — kun nur malgranda escepto — *la pola nacia proprajo* kaj sin mem li nomis nur ĝistempa ilia konservanto . . .

— Ankoraŭ certe en la daŭro de mia vivo — li diris al mi unu fojon — mi penos loki tiun ĉi multekostan kolekton ĉe iu el publikaj polaj Muzeoj. Kaj tiam — li ŝerce aldonis — vi havos jam fine tiun ĉi vian deziratan „*Muzeon de Kraszewski*“.

Kaj okazis, kiel li promesis.

Oni nur devas bedaŭri, ke tiun ĉi Muzeon oni arangis nek en tiel vastaj limoj, kiel mi proponis, nek tie, kie mi deziris (ĉe *Universitata Jagiellona Biblioteko* en Krakovo aŭ ĉe *Pola Nacia Muzeo* en Rapperswyll), nek en tiuj ĉi kondiĉoj, pri kiuj mi revis . . .

* * *

Mi jam ĉirkaŭkondukis mian leganton tra tuta *partero* de tiutempa loĝejo de Kraszewski.

Nun mi devas inviti Vin sur la *unuan ĝian etaĝon*. Enirinte en la koridoron ni preteriras intertempe la ĉefan pordon kondukantan al laborejo de la mastro kaj ni iras dekstre al lia dormoĉambro. Tiu ĉi ĉambro estas pli ol modesta, ĉar preskaŭ malriĉa. La tablo, la lito, la lavtablo, tri aŭ kvar seĝoj, la malgranda ŝranko kaj jen — ĉio . . .

Elirinte tra dua pordo el dormoĉambro, ni trairas jam pli zorge meblitan la alian kaj alvenas al — *la laborĉambro de Kraszewski* . . .

Sed, ĉu Vi konas la tutan prestiĝon de tiu ĉi lasta ĉambro por tiel multegaj liaj adorantoj? Sed ĉu Vi scias kiel iam multe el ili revis nur pri tio, por ekvidi propraokule tiun ĉi kvazaŭ la sorĉfarantan templon, kie ĉi tiu vera sfinkso kun tiel mirakla rapideco kaj eksterordinara artismo — elverŝis milionojn da pensoj, skizis milojn da skribpentrajoj, skribis centojn da libroj, kreis dekojn da malgrandaj ĉefverkoj?!

Ah! Ĉu vi scias — mi demandas vin ankoraŭ refoje — ĉu vi scias, karaj legantoj, la tutan ĉarmon de tiuj ĉi vortoj: „La laborĉambro de Kraszewski"?!

Sendube — ne.

Tamen iam, iam, eble eĉ en proksima estonteco, kiam, dank' al Esperanto, ĉiuj nepolaj samideanoj komprenos pli bone la grandegajn meritojn de Kraszewski kaj ekkonos lian talenton — tiam por ili ankaŭ tiu ĉi estinta lia domo kaj tiu ĉi lia laborĉambro, havos same ne malgrandan ĉarmon . . .

Sekve, jen ni estas — en la laborĉambro de Kraszewski.

La impreso, kiun almenaŭ mi mem ĉi tie spertis — estis strange kortuŝanta.

Mi ĉirkaŭrigardis kaj . . . dank' al ilustrita varsovia semajna gazeto: „Biesiada Literacka" („Literatura Festeno") mi ĉie ekvidis bonege jam al mi konatajn el ilustraĵoj de ĉi tiu gazeto — diversajn meblojn kaj aliajn objektojn. Mi salutis do ilin kvazaŭ miajn malnovajn kaj plejkorajn amikojn.

Ĉi tie — ne malproksime de la fenestro kaj de la pordo de balkono — staris tiu sama, granda, kverka, oportuna skribtablo kaj sur ĝi la samaj: lampo, inkujo, tablohorloĝo, ankaŭ plue: tiu sama apogseĝo kaj paperkorbo; tie — la sama antikva komodo, plenigita de belegaj gravuraĵoj,[5]) super ĝi tiuj samaj familiaj portretoj; ree aliloke tiuj samaj: stablo, granda paperujo, malgranda ŝirmilo k. t. p., k. t. p.

Tamen, malgraŭ tio la tiutempa laborĉambro de Kraszewski en Dresdeno tute alie prezentis sin al mi, ol ĉi tiu, kiun mi iam vidis en „Biesiada Literacka". Ĝi okazis precipe tial, ke en la nova lia laborĉambro ĉiuj mebloj estis alie starigitaj kaj ke pligrandiĝis la nombro da ili, ĉar estis nun en ĝi la grandega kverka tablo (plena ĉiam de alsenditaj literaturaj novaĵoj en la lingvo pola kaj en diversaj aliaj lingvoj), la simile grandega kverka ŝranko por libroj, kelkaj grandaj la samaj seĝoj k. t. p.

El laborĉambro ni poste trairas al Biblioteko.

Certa ĝia parto estis lokita, kiel mi jam aludis, en du ĉambroj malsupre. Sed ĉar la tuta libraro plenigis nur ses ĉambrojn (enkalkulante ankaŭ la laborĉambron), do ĉefaj ĝiaj fakoj lokiĝis en kvar ĉambroj de unua etaĝo.

En la laborĉambro mi lokigis, ordigante la Bibliotekon, kiel tio fariĝas ordinare — la verkojn precipe helpantajn, apudmanajn, enciklopediajn. Ne mankis en ĝi ankaŭ multaj historiaj verkoj, estantaj ĉi tie provizore, ĉar ĉe multego da diversaj de Kraszewski okupoj, esploroj, komparoj, studoj, ne eble por li estis tro ofte kuradi al aliaj ĉambroj de Biblioteko. Tamen mi vane esperis trovi tutan armeon de diversaj naciaj Vortaroj, sciante pri tio, ke Kraszewski sciis krom lingvon polan, la lingvojn: greka, hebrea, latina,

[5]) Ili estis jam nur precipe la duplikatoj de lia antaŭa kolekto, ĉar iam Kraszewski posedis unu el plej eminentaj en Pollando kolektojn de antikvaj gravuraĵoj, sed, bedaŭrinde, li poste estis devigita vendi ĝin al grafo Branicki el Sucha (Galicio-Aŭstrujo).

araba, franca, angla, germana, itala, hispana, rumana, sveda, rusa, antikvoslava, bohema, serba, kroata, cigana k. t. p. En la Biblioteko de Kraszewski, mi rememorigas al mi sole, krom tri grandaj polaj Vortaroj (Linde, Rykaczewski, „Wileúski“), kelkajn nur iom malnoviĝintajn leksikonojn, sed pli novajn Vortarojn: francajn, anglajn, italajn, ni vidis ĉe li neniam, kvankam tiujn ĉi lingvojn li studis plej ofte.

En unua de laborejoj, biblioteka ĉambro, ni restos pli longe.

Kaj certe ni eĉ ne iros plu. Ĉar verdire, tie troviĝas nenio eksterordinara. Libroj kaj libroj, pli aŭ malpli grandvaloraj, libroj, kiujn ni trovus en multaj riĉaj bibliotekoj — kaj jen ĉio. Sekve, ni nur eble ĉe ia okazo ankoraŭ tien enrigardos. Sed nun, kiel mi jam diris — ni devos sufiĉe longe resti en unua de laborejoj, biblioteka ĉambro. Kaj ke ĝi meritas tion — vi konvinkiĝos mem.

Krom la grandega kverka tablo meze kaj pli malgranda flanke, krom ankaŭ kvar grandegaj ŝrankoj atingantaj preskaŭ la plafonon, krom unu apogseĝo kaj du seĝoj — estas en ĝi neniaj mebloj. Sed anstataŭ ili, kiel multe da vere netakseblaj trezoroj enhavas tiu ĉi nur unu — jen ĉi tiu maldekstre — grandega ŝranko, troplenigita per multego da diversaj malgrandaj manuskriptoj kaj tre dikaj volumoj in folio!... Vi ankoraŭ ne konjektas, kio ĝi povas esti? Ha! mi forgesas, ke tion oni ne povas tiel facile diveni!

Jen — tiun ĉi grandegan ŝrankon plenigas ekskluzive — la korespondo de Kraszewski!

Mi konas tre multe da liaj biografioj, mi vidis en plej diversaj lingvoj milojn da artikoloj pri li, broŝuroj kaj verkoj, el kiuj oni povus krei facile interesan bibliotekon, tamen ĉiuj liaj biografiistoj kaj kritikistoj tre malmulte turnis ĝis nun la atenton sur tiun ĉi ankaŭ, kvankam privatan, sed ne malpli gravan lian agadon.

Konsiderinte, ke Kraszewski ricevis ĉiutage almenaŭ dekkelke da leteroj, ke tre ofte el ĉiuj partoj de l' mondo li ricevis ilin en la daŭro de unu tago po kelke da dekoj; konsiderinte, ke ĉiun leteron li respondis ĉiam tuj kaj propramane — pri kio scias plej bone ĉiuj liaj korespondantoj — konsiderinte tion, ni povas, apogante nin sur la kalkulo de versimileco, aserti kuraĝe, ke en la daŭro de 58 jaroj da lia literatura kaj socia agado, li elsendis en la plej diversajn flankojn de l' mondo malplej 200,000 leterojn, ne enkalkulante en tion, kompreneble, milajn literaturajn korespondojn al ĉiuj pli gravaj gazetoj polaj kaj al multaj fremdaj. Tiun ĉi nombron mi apogis sur la sekvanta tre simpla kalkulo: mi prenis, kiel la meznombron nur 10 leterojn ĉiutage aŭ 3650 ĉiujare kaj tiun ĉi nombron mi multiplikis per 58 jaroj, dank' al ĉio mi ricevis — 211 700 leterojn t. e. eĉ pli multe ol ducent mil.

Sekve, kun vera malagrableco mi renkontis en broŝuro de plej eminenta pola bibliografo, Prof-ro D-ro Karolo Estreicher,[1]) la sekvantan direktitan al mi riproĉon: „Brzostowski — li diras — prikalkulas en „Tygodnik Ilustrowany" („Ĉiusemajna Ilustrita Gazeto"), ke Kraszewski povis skribi 200,000 leterojn. Li prikalkulas tion laŭ la tempo, en kiu Kraszewski korespondis dum lia estado ĉe li en Dresdeno. Sed tio ne povas esti mezuro. Kraszewski loĝante antaŭe en Polujo, ne havis bezonon korespondi tiel ofte kun sia lando."

D-ro Estreicher farante al mi supre cititan riproĉon, certe ne konis mian grandan artikolon pri Kraszewski, kiun mi presis ankoraŭ 1881 jaro en la felietono de „Kuryer Warszawski" (N-ro 180 kaj sekvantaj), kie mi unue faris tian saman, kiel supre, prikalkulon de leteroj de Kraszewski.

Se D-ro Estreicher estus leginta tiun ĉi artikolon, li tiam facile konvinkiĝus, ke mi ĉi tiun kalkulon tute ne apogis sur la meznombro da leteroj skribitaj ĉiutage de Kraszewski, dum mia estado ĉe li en Dresdeno. Kontraŭe. En artikolo, pri kiu mi parolas, mi tiam apogis la nombron de 200,000 leteroj (ĝuste ĉirkaŭ 200,000, ĉar ni memoru, ke ĉi tio estis ankoraŭ kelkajn jarojn antaŭ morto de Kraszewski), tute sur tia sama, kiel hodiaŭ, kalkulo. Kaj kiu, se ne mia estimata oponanto, plej bone devus scii, ke Kraszewski de sia ekloĝo en Dresdeno ricevis ordinare ne 10, sed almenaŭ 15—30 leterojn ĉiutage kaj tre ofte ĉirkaŭ 50, de kio mi mem ankaŭ estis ne unufoje atestanto. Ne multe malpli kutime li ilin ricevis en Pollando, kvankam loĝante en ĝi, li mem eble ne devus efektive korespondi tiel multe, se nur tre multaj personoj, tute cetere por li indiferentaj, ne skribus lin senĉese, petante ĉiam respondon.

Sekve, eĉ oni ne povas miri, ke Kraszewski plendis jam en la jaro 1841, ke li devas perdi tiel multe de kara sia tempo pro la privata korespondo. (Vidu tiun ĉi plendon iom pli malsupre.)

Jen, se ni konsideros, ke Kraszewski ne nur respondadis ordinare tuj al ĉiu sia korespondanto, sed ankoraŭ tre ofte mem formale superŝutis per leteroj multajn siajn amikojn; se ni tion konsideros, ni devos konsenti, ke difinita de mi la nombro de 200,000 privataj leteroj de Kraszewski, estas ĝuste tro malgranda, sed ne tro granda.

Se iu eĉ konvinkiĝus, prikalkulinte ĉiujn leterojn de korespondantoj de Kraszewski, ke da ili estas iom malpli ol 200,000 — li tiam memoru, ke certa parto de korespondado de Kraszewski, estis de li kelkfoje pro diversaj kaŭzoj propramane forbruligita. Mi havis pruvon de tio ankaŭ en la jaro 1880, kiam en mia ĉeesto li forbruligis almenaŭ 2,000 da leteroj (antaŭ ĉio de virinoj), ne havantaj pli seriozan

[1]) Estreicher Karol Prof-ro D-ro: „Feniks Polski" = „Pola Fenikso". Lvovo. 1887. Paĝo: 14.

signifon, je kiuj li tamen devis — kiel li min certigis — „respondi senkondiĉe".

Krom tio, ne malgranda parto de tiu ĉi korespondo estis antaŭ multaj jaroj ĉe la edzino de Kraszewski, en Varsovio kaj tre verŝajne, ke ĝi eble eĉ tuta estis ankaŭ ĉe lia filo, S-ro Francisko Kraszewski,[5] „kiam en lia bieno okazis la brulego", ĉar el artikolo de lvova profesoro, D-ro Alberto Zipper pri la traduko de Kraszewski de Dia Komedio de Dante,[6]) ni ekscias, ke kaŭze de aludita brulego ekregis ankoraŭ pli granda senordo inter nekalkuleblaj paperoj restintaj post la morto de Kraszewski, kiujn oni devis (dum la brulego) rapide forporti kaj „kien ajn meti". Sekve, kiu volas garantii, ke en ĉi tiu okazo ne perdiĝis ia parto de ĉi tiuj „nekalkuleblaj paperoj", inter kiuj devis esti certe ankaŭ korespondaĵoj?

Aldonu ni ankoraŭ, ke dank' al kelkfojaj politikaj revizioj, al senĉesaj persekutoj de Kanceliero Bismarck, al diversaj aliaj malfeliĉoj, kiujn Kraszewski spertis en la lastaj jaroj de sia vivo, plue, dank' al tre oftaj tiam liaj translokiĝoj de loko al loko — ne malgranda parto de tiu ĉi korespondo povis perdiĝi en la Moabita malliberejo (Berlino) aŭ la Magdeburga fortikaĵo aŭ fine en la senhejma antaŭmorta lia migrado tra Italujo kaj Svislando, kiun vole-nevole jam senespere tiam malsana Kraszewski estis devigita entrepreni.

Sed ne nur grandega amaso da korespondaĵoj de Kraszewski povis nin mirigi, ĉar centfoje estas pli grava ĝia multvalora enhavo kaj ĝia eksterordinara intereso, precipe por pola kaj universala literaturo de XIX-a centjaro ankaŭ por la samtempaj ideoj kaj moroj. Korespondaĵoj de Kraszewski — estas unu el la plej interesaj paĝoj de pola historio; ĝi estas neelĉerpebla trezorejo de moderna pola civilizacio, ĝi estas netaksebla materialo ne nur por estontaj biografiistoj de Kraszewski, sed ankaŭ por historiistoj de literaturo; ĝi eĉ estas, mi dirus, plej grandioza lia monumento, ĝi estas plej elokventa atesto de tiu ĉi adoro kaj dankemo, de tiu ĉi plej alta por li estimo de samtempuloj, kiu ja estis ne ĉiam, nur senvalora fumo de incensoj kaj homagioj . . .

Ĉiu karteto, ĉiu preskaŭ peceto da papero, atestas varmege pri tiu, malplej konata, ĉar ne publika, agado de Kraszewski. Mi ne hezitas aserti, ke la plej bela kaj plej nobla flanko de lia karaktero kaj liaj sentoj, precipe en ĝi evidentiĝas.

Mi havis okazon trarigardi apenaŭ nur centojn da tiuj ĉi leteroj, sed post tralego de ĉiu el ili mia neesprimebla miro senĉese nur pli grandiĝis.

Mi konis antaŭe Kraszewski'n kiel ĉiuj, el liaj multegaj kreitaĵoj; mi aŭdis multfoje pri simile grandega lia privata korespondo, sed mi ne havis

[5]) Hodiaŭ ĝi estas en Jagiellona Universitata Biblioteko en Krakovio kaj jam utiligis ĝin iom talenta pola literaturisto, Kazimiro Bartoszewicz.

[6]) Vidu: „Dziennik Polski" = „Pola Jurnalo" de 2. de Septembro de 1895 (felietono).

— mi konfesas — sufiĉan ideon pri lia egale senekzempla agado, kiel de protektanto kaj direktanto de disvolviĝantaj talentoj, kiel de gvidanto kaj iniciatanto de ĉiaj sociaj, literaturaj kaj artistaj laboroj, kiel fine entute de homo kaj de civitano . . .

Sed eble ne unu el miaj legantoj nomos ĉi-ĉion — „la trograndigo . . ."

Tamen, se tiu ĉi korespondaĵoj estos iam almenaŭ en centa parto eldonitaj, tiam ne unu, kiel mi hodiaŭ, kun granda mirego demandos sin mem: „Per kia maniero, kia miraklo, tiu ĉi vera sorĉfaristo, tiu ĉi fenomena homo povis havi sufiĉan forton por tiel titanaj okupoj? Kiel sufiĉis al li la tempo ĉe tia grandegeco de liaj literaturaj laboroj, por ankoraŭ plenumi tiom de centoj da miloj, nenian havantaj interligon kun literaturo, da petoj kaj komisioj, tiom fine de trudemaj, senhontaj kaj sennombraj postuloj de diversaj fiverkistoj?!"

Oni devas havi tian nur anĝelan paciencon, tian senliman indulgemon, kian havis Kraszewski, por ĉe tiel gravaj okupoj, ankoraŭ tiom da horoj perdi sole por tralego ofte de tre mizeraj kaj preskaŭ ĉiam hieroglife skribitaj ĉefverkoj de ĉi tiuj pseŭdo-aŭtoroj kaj pseŭdo-poetoj! Por tiaj sinjoroj estis ĉiam nenio pli urĝanta, nenio pli loganta, ol senĉese lin troŝarĝi per tutaj volumoj de siaj verkaĉoj sen logiko kaj senco, kaj ĉiam postuli ilin tralegi kaj senkondiĉe skribe „Kritiki" ! . . . . Estis ankoraŭ tre bone, se en tia „verko", plena plej ofte de malklaraj aŭ bombastaj parolturnoj, troviĝis almenaŭ unu fajrero de ia talento, dank' al kiu la aŭtoro meritis eksciton al plua laboro en tiu ĉi direkto. Sed kiom, ho ve! tiu ĉi kompatinda Kraszewski estis devigita trarigardi paĝo post paĝo tute senvalorajn skribaĵojn, nur tial, por en plej delikataj kaj indulgemaj vortoj konjektigi ĉi tiujn sinjorojn, ke ili estos centfoje pli utilaj al si kaj sia lando, kiam ili ekvolos kulturigi la kampon — sed nur . . . ne literaturan, kiam ili estos skribistoj — sed nur . . . kancelariaj.

En unu el siaj artikoloj, presitaj en pola „Peterburga Semajna Gazeto"= „Tygodnik Petersburski" (N-ro 21 de 1841), Kraszewski dirante pri sia privata korespondo (tre vasta jam eĉ tiam!) — tiel karakterizas akompanantajn ĝin malagrablecojn:

. . . . . . „Alvenas fine la poŝto. La tutan tagon forprenas legado de ricevitaj libroj, ĵurnaloj, gazetoj kaj . . . leteroj. Ah! de leteroj, leteroj al kiuj oni devas senkondiĉe respondi, kvankam ofte estas dek, dek kvin kaj pli. Aldoninte al ili la leterojn „mastrumajn",[1]) amikajn, leterojn familiajn kaj en diversaj aferoj — mi havas ordinare por skribado en la daŭro de unu jaro, almenaŭ 3,000 foliojn. Intertempe mi sidiĝas por nur legi — kaj ĝi estas ja ankaŭ laboro. Antaŭe enfalas en miajn manojn sendita anonime kaj ĉirkaŭsigelita, gazeto el Varsovio. Ĝi estas ekspedita per

[1]) t. e. leterojn de oficistoj el liaj tiutempaj bienoj, ĉar Kraszewski loĝis ĵus tiam en unu el ili.

„ekstrapoŝto“ — mordanta kritiko; oni tre zorgis por ke ĝi ie en vojo nek unu momenton ekhaltiĝu kaj kiel plej rapide min aliru. Kvankam mi estas tre, tre kutimigita al la saĝaj kaj malsaĝaj recenzoj, tamen ĉi tio estas certa, ke tre malagrablan impreson ĉiam faras — la mordanta ĵetilo. Se ankoraŭ ni ne vidas nek sencon, nek veron, nek fine konon de la afero, sed sole malicon — tiam ni nur eksentas la mizerikordon por sennoma malsaĝulo, sed ĉiam doloras nin ĝi . . . Perdita bonega humoro kaj kio estas pli malbona, naskiĝas je ia tempo la malinklino al laboro, forlasas nin volonte, ni eĉ estas emaj forĵeti ĉion . . . Sed la jungita ĉevalo ne ĵetas jungilaron, kvankam ĝi iam defrotas la flankojn . . .

Ni legas plue.

Leteroj kun komplimentoj! — enuiga frikasaĵo, kiu tute ne dolĉigas la amarecon de malsaĝaj recenzoj. Leteroj kun versaĵoj! — gardu nin Dio! teruregaj estas tiaj leteroj! Tamen, por ne trompi esperon — oni devas respondi. Leteroj kun peto pri literatura konsilo — oni devas doni konsilon. Leteroj kun riproĉoj — oni devas akcepti riproĉojn. Leteroj kun protestoj kaj plendoj — oni devas redoni al ĉi tiu unu leteron, al tiu unu kaj duonan. Por leteroj kun deziro interkonatiĝi kun mi — oni devas danki kaj fine vole — nevole oni devas respondi ĉion.

Por plej rapide liberiĝi de ĉi tiu ŝarĝo, mi sidiĝas kaj skribas. Sekvantan tagon veturas kun ili sendito poŝtoficejon kaj . . . alveturigas al mi — denove tiom da leteroj!

Mi jam ne diras, kiom ĝi kostas da mono. Pli granda estas perdo de la tempo. Pri la unua mi jam eĉ ne pensas, kvankam mia edzino bedaŭras iafoje irantajn en la mondon ĉi tiujn rublojn, kiuj jam neniam revenos.

Sed koncerne min, mi pensas, ke ĉi tiuj perditaj rubloj almenaŭ meritas prikalkulon. Nur, kompreneble, ĉi tiu kalkulo ne povas esti preciza. Tamen, mi opinias, ke malgraŭ tio, ĝi estos sufiĉe kurioza.

Supozu, ke Kraszewski elspezis meznombre por poŝtmarkoj, telegramoj kaj rekomenditaj leteroj — unu nur rublon ĉiutage. Estus jam ĉiujare: 365 rubloj. Multipliku ilin per 58 jaroj (t. e. per liaj jaroj de literatura laboro) kaj vi ricevos 21,170 rublojn.

Uzu tiun ĉi kapitalon por ia ajn profitodona entrepreno, donu ĝin je procentoj por mallongaj terminoj al diversaj personoj kaj post 58 jaroj vi havos — milionojn!

Sed jam preteririnte samajn elspezojn por tia korespondo, kiom ankoraŭ naskiĝas el ĝi da plej malfacilaj devoj!

Mi ĉiam bedaŭris la homojn posedantajn similan, kiel iam Kraszewski, popularecon kaj gloron. Certe, ĉarma estas por ĉiu — granda kaj fama nomo. Tamen ni ne eraros asertante, ke multaj ordinaraj homoj rezignus tre volonte je tiu ĉi populareco kaj gloro, se . . . se nur ili devus respondadi — kiel iam Kraszewski, ĉu propra nomtago aŭ en tago de Novjaro

— almenaŭ du milojn da kolektivaj telegramoj, adresoj kaj leteroj. La aliajn en similaj okazoj anstataŭas tuta stabo de sekretarioj kaj diverspecaj helpantoj. Tian ekzemple Scribe, Dumas (patro) aŭ Lopez de Vega havis, kiel oni scias, po kelke aŭ dekkelke da dungitaj kunlaborantoj, kiuj ne nur anstataŭis ilin en privata korespondo, sed kio pli grava, skribis multe da verkoj presitaj poste sub nomoj de iliaj gloraj ĉefoj. Sed Kraszewski havis neniam eĉ unu sekretarion. Mi konstatas tion kun la plej granda akcento. Sekve, tre erarus ĉi tiu, kiu lin suspektus, ke li invitis min, ekzemple, kiel la sekretarion aŭ kopiiston. Mi estis, loĝante ĉe li — ekskluzive lia bibliotekisto kaj pli nenio. Kraszewski malgraŭ sia preskaŭ ne versimila literatura produkteco neniam kaj nenie, eĉ en la skribado de plej ordinaraj leteroj, permesis al iu anstataŭi lin kaj ne havis ankaŭ kutimon dikti ion al kiu ajn. Bone scias pri tio ĉiuj liaj konatoj, amikoj kaj korespondantoj. Sole en la lastaj tagoj de sia vivo, Kraszewski — kiel oni diras — diktis al iu kelkajn leterojn, sed tio jam estis preskaŭ dum lia agonio.

La 19an de Marto de 1880 j., t. e. kelkajn monatojn post la glora jubileo de Kraszewski en Krakovo, oni alsendis al li kiel en lia nomtago, el ĉiuj landoj de Europo kaj aliaj partoj de l' mondo — pli ol du milojn da kolektivaj telegramoj aŭ adresoj kaj apartaj leteroj. En la daŭro de ĉi tiu tago la pordo preskaŭ ne fermiĝis: leterportistoj, senditoj, fervojaj kaj telegrafaj disportistoj, polaj kaj fremdaj multenombraj amikoj de Kraszewski — alvenis senĉese. Ĉiujn ilin li salutis kun plej kora danko, plej sincera koreco kaj senlima afableco.

Sed lacigita de ĉi tiu senĉesa akcepto de gastoj, de ĉiama konversacio kaj superflua movado — li je la 10a vespere, sufiĉe forte malsaniĝis. Sekve, mi estis certa, ke almenaŭ nun li iros tuj al la lito. Tamen mi baldaŭ konvinkiĝis, ke mi lin ankoraŭ konis — malbone, ĉar li fidela al sia kutimo, liberiĝinte sin fine de amaso da gastoj eksidis, kiel ĉiam, al sia ordinara nokta laboro. Do ne estas mirinde, ke sekvantan tagon li aspektis kvazaŭ demetita de kruco, ĉar li suferis ne nur teruran hemikranion sed ankoraŭ, krom tio — kiel li min diris — la ŝtonmalsanon.

Malgraŭ tio, li denove eksidis al skribtablo por respondi ricevitajn telegramojn, adresojn kaj leterojn. Mi petis lin por ke li almenaŭ kelkajn horojn ripozu; mi persvadis al li por ke li anstataŭ respondi al ĉiu aparte, ekvolu pli bone danki en ĵurnaloj al ĉiuj entute.

Tamen, ĉiaj miaj konsiloj kaj persvadoj — nenion efikis. Li asertis obstine, ke „nun, apenaŭ post kelkaj monatoj" de lia jubileo kaj post tiom da pruvoj de „favoreco" por li, precipe de tuta pola socio — li ne povas tiamaniere redanki neniun, ĉar tio estus de lia flanko vera sendankeco kaj malĝentileco.

Vidante, ke mi ne konvinkos lin, mi komencis peti por ke li decidiĝu respondi almenaŭ ĉiujn privatajn personojn per tiuj samaj vortoj kaj por ke li permesu al mi kopii ilin en necesa nombro da ekzempleroj kaj subskribu nur propramane ĉi tiujn kopiojn.

— Kredu al mi sinjoro Aleksandro — li respondis al mi je tio — kredu, ke mi kvankam mi scias ŝati bonan vian intencon, mi tamen povas fari tion — neniamaniere. Vi konvinkiĝus mem, ke se nur unu simila letero enfalus manojn de iu el miaj malamikoj, oni rakontus tuj, ke mi permesas al mi ĉiam kaj en ĉio anstataŭiĝi de „sekretarioj".

Dirante tion, li eksidis por reskribi kaj pro tiu korespondo li komprenеble, perdis tiam tre multe da tempo, tempo tiel kara por li! . . .

Sekve, kun ne malgranda miro mi legis iam en pola ĵurnalo: „Kuryer Warszawski" („Varsovia Kuriero") de 1887 jaro, en korespondo de s-ro G. S. el Ĝenevo — la aludon pri s-ro Oskaro Schneider el Dresdeno, „sekretario (!) de Kraszewski". S-ro Schneider, Germano, filo de la mastrino de nia aŭtoro, ne scianta, konsideru, nek unu vorton pole, estis kaj estas nur . . . teknikisto. Diru do mem, legantoj, ĉu tiu sinjoro povis esti en tiaj kondiĉoj — la „sekretario" de Kraszewski? Tiu ĉi granda viro — mi ripetas — permesis anstataŭiĝi al neniu, neniam kaj nenie, escepte nur en la lastaj tagoj de sia vivo.

Cetere, vivas ankoraŭ ĝis nun multaj liaj konatuloj, kiuj scias bone, ke kiomfoje tio estis necesa, li eĉ mem ĉiam transskribis kaj pli ĝuste skribis de nove tutajn volumojn de siaj verkoj, ankaŭ, ke post lia morto eĉ restis diversaj propramanaj liaj kopioj de pli gravaj leteroj en la lingvo pola kaj en lingvoj fremdaj . . . Mi mem posedas du tiajn kopiojn, donitajn al mi kiel memoraĵo de li.

Sed jen ankoraŭ unu pruvo de tiu ĉi preskaŭ superhoma laboremo de Kraszewski.

En unu el liaj milaj biografioj skribita de s-ro St. Kij,[8]) ni legas kio sekvas:

„Tio ĉi estos simila al la fablo, se ni diros, ke Kraszewski (vidu: „Kuryer Warszawski" = „Varsovia Kuriero", N-ro 109 de 1879) pruntinte el Biblioteko de Instituto de grafoj Ossoliński en Lvovo, la konatan latinan manuskripton: „Liber generationis gentis Chami" etc.[9]) enhavantan 1,000 paĝojn in folio, kopiis ĝin propramane — ne ĉesante, krom tio, ordinarajn siajn okupojn — apenaŭ en la daŭro de unu monato!

„Tamen — tiel estis efektive."

---

[8]) La portretoj. I. J. I. Kraszewski. Varsovio. 1879. Paĝ.: 54 kaj 55.

[9]) Sur bindita kopio de tiu ĉi manuskripto, kopio farita de Kraszewski, estas ankoraŭ la sekvanta lia propramana noto: „Oni transskribis laŭ manuskripto de Instituto de grafoj Ossoliński, de 6 Aprilo ĝis 6 Majo de 1879 (meze po 8 horoj ĉiutage), en Dresdeno. J. I. Kraszewski."

. . . „Ricevinte la manuskripton — skribas nia respektinda Jubileulo — mi komencis ĝin studi, sed baldaŭ mi konvinkiĝis, ke miaj studoj daŭrus certe tro longe.“

„Malgraŭ, ke ĉi tiu manuskripto estas seke skribata, ke en ĝi estas multe da balaaĵo, ke en ĉi tiu minaĵo apenaŭ nur de tempo al tempo ekbrilas peceto da oro — ĝi estas tiel grava por la historio de la moroj en Pollando de 1600 ĝis 1640 jaroj, ke mi decidis transskribi ĝin tute ad verbum kaj sidante ordinare en la tago ankaŭ dum la parto de la nokto — jen hodiaŭ, post la monato de laboro, mi aliris al la fino.“

„Nun mi estas tre, tre laciĝita, sed mi multe lernis kaj mi faros el tio — vere interesan studon.“

Mi povus ankoraŭ citi en ĉi tiu loko tre multe da diversaj faktoj koncernantaj laboremon de Kraszewski, faktoj, krom tio, varmege atestantaj pri lia granda koro, lia senlima oferdonemo kaj lia preteco al ĉiaj bonfaroj kaj komplezoj. Sed ĵetu ni pli bone la kovron sur la multegon de tiuj ĉi mallaŭtaj kaj noblaj liaj agoj. Lasu ni ilin al la aliaj . . . Alvenos iam verkistoj, kiuj ilin anoncos al la mondo kaj tiam pli justa estonteco aldonos radian aŭreolon de nekalkuleblaj meritoj de Kraszewski, ankoraŭ unu el plej helaj radioj lumigantaj per tuta fajro de la briliantoj de lia spirito.

Se mi ne eraras, ankoraŭ tiam, kiam Kraszewski loĝis en Volinio — bona lia amiko S-ro Moczulski (Moĉulski) kolektis kaj tre pene ordigis el unuaj tridek jaroj la korespondaĵojn de Kraszewski, kiuj hodiaŭ prezentas kelke da dekoj de grandaj, binditaj volumoj in folio. Koncerne min, kun granda mia bedaŭro mi ne havis okazon fini la laboron de ordigo de tiu ĉi grandvalora korespondado. En la daŭro de unuaj kelkaj semajnoj de mia laboro, Kraszewski helpis min ankaŭ. Ni kune dismetis la grandegajn faskojn da leteroj elprenitaj el la jam de mi citita ŝrankego, ankaŭ el diversaj kofroj, komodoj, skribtabloj, ŝranketoj k. t. p. Kraszewski kun granda rapido trarigardis ĉiujn leterojn kaj multe da ili forĵetis flanken. Vespere li ilin ĉiam bruligis. Poste mi jam mem laboris ankoraŭ kelkajn semajnojn. Tamen en la daŭro de ĉi tiu tempo mi povis apenaŭ — laborante ĉiutage de mateno ĝis vespero — ordigi la leterojn nur tiamaniere, ke ĉiun leteron mi lokigis en la fakon signitan per litero konforma al unua litero de nomo de ĝia aŭtoro.[10])

[10]) Tiu ĉi mia malrapideco eble ne estos tro stranga, se mi nur diros, ke multaj korespondantoj de Kraszewski skribis al li malplej po kelkcent leteroj. Plej multe da ili skribis: grafo Adamo Lew Soltan. Post li plej ofte korespondis kun Kraszewski: eminenta pola sciencisto, grafo Aŭgusto Cieszkowski; redaktoro de „Dziennik Poznański“ = „Poznania Jurnalo,“ Francisko Dobrowolski; historiisto kaj arĥeologo Adamo Honorjo Kirkor; glora pola poeto, Teofilo Lenartowicz; tre merita pola literaturisto kaj beletristo, Antonio Pietkiewicz (Adamo Plug); eksterordinare originala en siaj leteroj, pentristo-amatoro Klemenso Rodziewicz, el Firenze; merita polaaŭtorino, Paulino Wilkońska; pola literaturisto kaj historiisto, Bronislavo Zaleski; unu el plej meritaj polaj eldonistoj-libristoj, J. K. Żupański kaj multaj aliaj.

Restis do fari tre multe.

Se iu iam prenos sur sin la devon fini ĉi tiun laboron, li tiam devos la leterojn de ĉiu aparta korespondanto de Kraszewski ordigi ankoraŭ laŭ la kronologia ordo, kio estos, kompreneble, ne malgranda laboro.

Ĉiujn eĉ la plej malicajn anonimajn kaj diversajn leterojn kun ne legeblaj subskriboj, je la postulo de Kraszewski mi pene kolektis en apartajn grandajn faskojn. Simile mi kolektis en aparta fasko ĉiajn direktitajn al Kraszewski versaĵojn de diversaj polaj kaj fremdaj aŭtoroj.

Kiu iam havos okazon trarigardi ĉi tiujn korespondaĵojn pli bone ol mi, li tiam povos diveni nomon ne de unu el cititaj anonimaj aŭtoroj. Koncerne min, mi, dum ordigo de ĉi tiu korespondo estis devigita, dank' al diversaj atakoj kaj minacoj de kanajla malbonulo Arnimo Adler — interrompi laŭ peto de Kraszewski miajn bibliotekajn okupojn.[11]) Sed antaŭe, ol mi decidis ilin ĉesi, mi ankoraŭ faris ĉion, kio tiam estis plej urĝanta por Kraszewski. Mi ordigis inter aliaj la multegon da leteroj de diversaj eminentuloj, pri kiuj Kraszewski intencis tiam skribi; plue mi klasifikis kelkcent da diversaj manuskriptoj, ĉefe de nuntempaj aŭtoroj, inter kiuj mi kun granda miro renkontis la multegan nombron de nefinitaj aŭ pro aliaj kaŭzoj nenie ankoraŭ presitaj verkoj de Kraszewski. Mi tre bedaŭras, ke mi jam ne havis la tempon noti almenaŭ titolojn de tiuj ĉi verkoj.

Poste, laŭ la deziro de Kraszewski, mi grupigis ankaŭ, kiom tio estis ebla, en kronologia ordo ĉiujn broŝurojn kaj librojn, koncernantajn polan historion. Tiu ĉi sistemo, aplikita en specialaj laboroj de Kraszewski ĉe liaj tiutempaj studoj pri granda ciklo de „Historiaj Romanoj", kvankam efektive havis siajn bonajn ecojn, tamen ĝi posedis ĉi tiun ĉefan maloportunon, ke ĝi tre malfaciligis rapidan trovon de postulata verko.

Mi ne rakontos kiel mi aranĝis antaŭe aliajn fakojn de Biblioteko, ĉar tio havus nun nenian celon. Mi sole diros, ke la fakon de historio de belartoj, la grandvaloran kolekton da maloftaj kaj antikvaj diverslingvaj broŝuroj, ankaŭ la kolekton de antikvaj francaj, anglaj, germanaj, latinaj kaj italaj libroj — mi kun vera bedaŭro ne povis jam eĉ signi per laŭvicaj numeroj.

Malgraŭ tio, la tutaĵo de Biblioteko prezentis sin impone.

Precipe meritis ĉi tie atenton la granda fako de pola historio kaj literaturo. Mi trovis en ĝi grandegan nombron da ĉiaj diverslingvaj fundamentaj verkoj, kronikoj, monografioj, studoj, rememoroj k. t. p. Da bibliografiaj raraĵoj, ~~de Boirac; — The English-Esperanto Dictionary kaj aliaj~~ mi ankaŭ renkontis en ĝi ne malmulte.

[11]) Kelkajn vortojn pri ĉi tiu afero kaj pri denunco de Arnimo Adler, kiu kaŭzis malliberigon de Kraszewski — aliaj legantoj trovos malsupre.

Sed manuskriptojn antikvajn, escepte de diversaj leteroj el XVII kaj XVIII centjaroj — mi, kontraŭe, renkontis malmulte.[12])

Ankoraŭ estis ĉi tie fine — interesa kolekto da diverslingvaj (plej multe polaj) nuntempaj ĵurnaloj, gazetoj kaj revuoj. Kraszewski ricevis ilin tiam ĉirkaŭ 60. Sed ĉi tiujn gazetojn la eldonistoj sendis al li senpage kaj kiel estas facile komprenebla, aŭ pli bone: kiel tre malfacile komprenebla — tiu ĉi vera „miraklofaranto“ ne nur ilin ĉiutage mem propramane distranĉis kaj zorge trarigardadis, sed kiel oni povas konvinkiĝi el milaj da liaj presitaj raportoj, kronikoj kaj recenzoj — li ilin ĉiam plej atente studis.

II.

Pli gravaj kvalitoj de karaktero de Kraszewski. — Kelkaj detaloj pri lia eklogo kaj lia hejma vivo en Dresdeno. — Bedaŭrinda lia farto. — Miriganta, malgraŭ tio, lia forto de volo. — Preskaŭ senekzempla lia grandega multkreado kaj universaleco. — Metodo de lia laboro k. t. p.

> Laboranto sen tempo aŭ kun tempo triobla! Vi eĉ ne vidas ĉi tiujn montojn, kiujn Vi suprenlevis per Viaj propraj manoj! Rigardu malantaŭen! Vi estos mem per si, mirigita! Kaj tial ne mirinde, ke Viaj fortoj jam komencis malfortiĝi, ke Vi hodiaŭ povas labori apenaŭ nur tiom, kiom laboras almenaŭ dek homoj . . .
> (Rajmundo Wasilewski al J. I. Kraszewski.)

Mi nun parolos pri karaj por mi rememoroj, pri la hejmaj kutimoj kaj la vivo de Kraszewski en Dresdeno, ankaŭ pri lia nekomparebla multkreado kaj lia metodo de laboro.

Mi havis feliĉon estadi en lia hejmo, en lia preskaŭ konstanta akompano — plenajn sep monatojn.[13]) Eble havis neniu pli bonan ol mi okazon observi tiel atente kaj tiel proksime la vivon kaj la laboron de tiu granda viro.

[12]) Cetere, pri tuta enhavo de ĉi tiu ŝatinda Biblioteko klarigas plej precize: „Katalogo de Biblioteko, Manuskriptoj, Diplomoj, Gravuraĵoj, Geografiaj Kartoj, Atlasoj, Fotografaĵoj k. t. p., restintaj post la morto de J. I. Kraszewski. Per klopodo de Francisko Kraszewski, ordigis kaj registris Mikaelo Pawlik. Eldono de Familio de Mortinto. Lvovo. „Pola Presejo“ strato de Sobieski, N-ro 28. — 1888. En granda 8⁰. Paĝ.: 2 s. n. + 649.

[13]) En la 88-a N-ro de „Kurjer Warszawski“ de 1887 j., mi kun vera malagrableco trovis flatantan por mi, sed bedaŭrinde eraran aludon, ke mi estis en la daŭro de multaj jaroj sendisiĝa akompananto de Kraszewski. Estimata aŭtoro de tiu aludo ne ekmemoris versimile, ke mi parolis klare en citita de li mia artikolo: Kiel Kraszewski laboris (vidu: „Tygodnik Ilustrowany“, N-ro 221 de 1887 j.), pri kelkaj nur neniam forgesitaj de mi monatoj, kiujn mi pasigis sub gastama tegmento de Kraszewski, nek eĉ supozante, ke mi devos ho ve! tiel rapide lin forlasi! . . .

Aliaj eminentuloj en pli proksimaj rilatoj kun ni — perdas ofte tre multon el sia ĉarmo. Kraszewski — ĉe la persona interkoniĝo kun iu ajn, sciis ĉiam lin tuj favorigi por si.

Mi memoras ankaŭ, ke kiam mi unuafoje ekstaris antaŭ li, mi timis sincere tro malvarman aŭ indiferentan akcepton de li. Sed kun kia plezuro kaj kiel rapide mi konvinkiĝis, ke li tute ne estis eĉ iom nek fiera, nek vanta!

Kontraŭe.

La modesteco, la simpleco, la plej nobla koro, la neelĉerpebla boneco, la indulgemo kaj la kvieteco — jen estis ĉefaj kvalitoj de tiu granda animo. Pri si, pri siaj verkoj, pri ovacioj, kiuj lin renkontis — li rememoris preskaŭ neniam. Apenaŭ kelkfoje demandita, kaj preskaŭ perforte altirita al simila konversacio — li rakontis ion ajn, sed ĉiam plej mallonge kaj, kiel li povis, plej modeste. Tiel same, kiam mi interparolis kun li pri fama soleno de lia jubileo en Krakovo (1879) — li min certigis, ke li komprenis tiun ĉi grandiozan feston, sole kiel homagio esprimita ne al li, sed al komuna pola ideo — ideo, kiun li nur, konvene al sia propra povo, ĉiam penadis reprezenti.

De tempo de ekloĝo en Dresdeno, Kraszewski komencis la novan epokon de sia vivo . . .

Devigita subite forveturi el Varsovio eksterlanden, li troviĝis komence en tre malagrabla situacio. Sopiranta, soligita, suferanta tiutempajn malfeliĉojn de sia lando (pola revolucio de 1863 j.), li eĉ momente enfalis en ian staton de melankolio kaj rigideco. Kaj kio estas pli malbona, la saksa registaro, instigita de la rusa ambasadoro en Berlino, intencis kelkfoje forigi lin el Dresdeno, eĉ difinante al li decide — la tagojn de elveturo. Estis do jam ankaŭ en tiu tempo momentoj por li tre malfacilaj kaj dank' al diversaj sole liaj amikaj rilatoj li sukcesis fine ekloĝi konstante en la ĉefurbo de Sakslando.

Tamen, li ne rapide povis aĉeti por si la domon en Dresdeno.

Je la komenco li migris el unu strato en la duan. Li loĝis ekzemple: ĉe Aŭgustusstraße N-ro 6, Dippoldiswaldaergasse N-ro 8, Pillnitzerstraße N-ro 33, Seidnitzerstraße N-ro 1 k. a. p. Post kelkaj jaroj li fondis bonege arangitan polan presejon en Dresdeno, kiun tamen baldaŭ li vendis al D-ro Vladislavo Lebinski en Poznanio; poste li aĉetis la vilaon en Blasewitz (apud Dresdeno), sed ĉi tiun ankaŭ li baldaŭ vendis, por aĉeti alian — hodiaŭ jam ne ekzistantan — en Dresdeno, ĉe Nordstraße N-ro 27 (Neustadt); sed vendinte ankaŭ tiun ĉi lastan, li fine aĉetis la vilaon najbaran (Nordstraße N-ro 31), priskribitan de mi en ĉi tiuj miaj rememoroj.

Apenaŭ tiam li aranĝis sian domon pli oportune ol antaŭe.

Kiel ni jam vidis, la parteron kaj la unuan etaĝon li eklogis mem. La duan etaĝon li destinis por la tuta familio de tre bona kaj tre afabla maljunulino, S-ino Schneider, kiu en la daŭro de multaj jaroj kune kun

sia filino, S-ino F. Heinitz kaj sia filo S-ro Oskaro, (pri kiu mi jam supre aludis) direktis la hejman mastrumadon de Kraszewski.

Dezirante havi eventuale plej multe da tempo por siaj grandegaj laboroj, Kraszewski kompreneble devis por ĉio difini konvenajn horojn, devis en ĉio konformiĝi plej precize laŭ horloĝo. Ekzemple la tagmanĝon aŭ la teon, oni ne permesis malfruiĝi eĉ unu minuton. La akurateco en la hejmo de Kraszewski estis tiel granda, ke mi ne memoras, ke ĝin eĉ nur unu fojon oni malzorgis en io ajn. Volante malebligi ĉiajn malfruiĝojn li ordonis la plej bone irantan muran horloĝon pendigi en la kuirejo. Akurate la 8-an kaj 30 minutojn matene oni donis la teon aŭ la kafon; tiel same je 2-a horo — la tagmanĝon kaj je la 7-a vespere — de nove la teon. Ĉe la tagmanĝo sidiĝadis ankaŭ plej ofte kune kun Kraszewski la tuta familio de S-ino Schneider. Oni donis ordinare tri manĝojn, ankaŭ ĉiam nedisigeblajn... rostitajn terpomojn kaj por deserto — kompoton aŭ konfitaĵon, vinon kaj nigran kafon. La akvon Kraszewski trinkis neniam. Esceptinte la buljonon li ankaŭ tute ne manĝis — manĝaĵojn fluidajn, ĉar ĉiuj al li nocis. Krom tio, li egale neniam vespermanĝis. Unuvorte, li kvazaŭ evitis ĉion, kio povus ankoraŭ pli malfortigi lian organismon. Tre ofte ankaŭ por subteni sian farton, li forveturis Itallandon aŭ Homburgon kaj unu el plej kapablaj dresdenaj kuracistoj vizitis lin ĉiam kelkfoje en ĉiu semajno. Tamen, malgraŭ tio li estis senĉese suferanta. Preskaŭ seninterrompa tuso, la hemikranio kaj la ŝtonmalsano — turmentis lin kruele. Mi sincere ĉagreniĝis kiomfoje mi observis tiun ĉi batalon de lia spirito kontraŭ la suferoj de lia korpo. Sed li, kiel mi jam skribis, neniam permesis al si ian ajn ripozon eĉ dum plej sentigaj siaj suferoj. Lia kutime tre lacigita vizaĝo havis tiam tiel grandan esprimon de doloro, ĝi fariĝis tiam tiel terure pala, ke mi serioze ne unufoje timis ian katastrofon . . .

Tio estis efektive fenomena homa organismo! Mi jam parolis, ke Kraszewski preskaŭ senĉese estis malsana kaj suferanta. Sed ankoraŭ oni devas aldoni, ke li estis, krom tio, eksterordinare malfortika kaj nerva. Malgraŭ tio, li ĉiam kaj ĉie laboris, mi ne troigas anstataŭ — dek tre laboremaj homoj . . .

Al sia skribtablo li sidiĝis ĉiutage antaŭ la 9-a matene. Tie ĉi atendis lin ĉiam granda fasko da leteroj kaj gazetoj, kiujn la leteristoj alportis al li 5—8 fojojn ĉiutage. Ĝis la 11-a antaŭtagmeze li legis ricevitajn per matena poŝto librojn, gazetojn, leterojn kaj kiel ni scias, li tuj respondadis al siaj korespondantoj, ĉar alie estus jam tio tute ne plenumebla . . .

De la 11-a ĝis la 1-a posttagmeze, Kraszewski akceptis ordinare la gastojn.

De la 1-a ĝis la 2-a, li denove trarigardadis senditajn la librojn kaj la gazetojn aŭ respondadis la leterojn.

Akurate je la 2-a li sidiĝis al la tagmanĝo, kiu daŭris plej malfrue ĝis la 3-a.

De la 3-a ĝis la 4-a (somere) kaj eĉ iafoje dum belvetero, ĝis la 5-a — li faris, ordinare kun mi, sufiĉe malproksimajn promenadojn faetone aŭ pied-ire.

Reveninte en la hejmon li ree trarigardadis ĝis la 6-a, ricevitajn librojn kaj gazetojn, li propramane distranĉis ĉiujn iliajn foliojn, li faris diversajn notojn, li amasigis necesajn materialojn por siaj verkoj, li esploris multajn faktojn en diverslingvaj fundamentaj eldonaĵoj aŭ li legis kaj faris korektaĵon de senditaj al li multaj presprovaĵoj de liaj propraj kaj nur eldonitaj de li, malpropraj verkoj, li legis ankaŭ ne unufoje kelkvolumajn fremdajn manuskriptojn, li eĉ ofte tiam interparolis kun mi kaj aliaj personoj pri la diversaj aferoj, li donis al ni la plej diversajn komisiojn k. t. p., k. t. p.

De la 6-a ĝis la 7-a horo t. e. ĝis la vespera teo, li ludis plej ofte fortepianon, orgenon, violonon aŭ tra kelkaj ĉambroj li promenadis enprofundigita en siajn pensojn, eble pripensante enhavon de siaj estontaj verkoj aŭ eble . . . eble revante pri la estinteco kaj pri la al lia koro plej proksimaj estaĵoj . . . Ĉar ja ilin ĉiujn fatala sorto de longe ĉien disĵetis en la mondon! Do li havis pri kiu pensi kaj havis je kiu sopiri.

En la festtagoj kaj dimanĉoj Kraszewski okupis sin por plezuro per desegnoj kaj la pentrarto. Mi vidis la milojn — sen trograndigo: la m i l o j n — tiuspecajn liajn verkojn, sur la papero, la tolo, la ligno, la vitro, la porcelano per la peniko, la plumo, la krajono, la paŝteloj, la akvaj aŭ oleaj koloriloj k. t. p.

Antaŭ longa tempo li ankoraŭ okupis sin per muzikverkaj komponoj kaj gravurarto. Multaj de tiuj pruvoj, restis post li ĝis nun. Konservis ankaŭ, inter aliaj, kelkcent kupraj ladoj, propramane iam gravuritaj de li.

Tamen eble plej mirinda estas tio, ke malgraŭ tiel diversspecaj kaj diversflankaj okupoj, li sciis ĉiam trovi tempon por ĉio.

Rigardante lin proksime, des pli mi ne povis lin kompreni.

Ĉar ni memoru, ke li, krom la sennombraj siaj verkoj kaj multaj aliaj laboroj, faris ĉiujare malproksimajn vojaĝojn; ke li havis somere ĉiutage tempon por promenadoj; ke li ĉiutage akceptis gastojn; ke li eĉ mem vizitis iafoje amikojn; ke li havis ankoraŭ tempon okupi sin je diversaj bagateloj; ke li, krom tio, ĉiam estis malsana kaj fine, ke li havis tiam, kiam mi loĝis en lia hejmo — jam ĉirkaŭ 70 jarojn . . .

Kaj komprenu nur per ordinara homa prudento, kiel tio fariĝadis!

Laŭvere! Mi sciis neniam, kion pli admiri: ĉu tiun lian universalan sciencon kaj talenton, ĉu tiun lian grandegan laboremon, ĉu tiun lian mankon de ĉia vanteco kaj fiereco, ĉu tiun lian simplecon, permesantan al li malaltiĝi ĝis plej eĉ vulgaraj mensoj, ĉu fine tiujn ĉi liajn nekalkuleblajn servojn por la socio kaj apartaj homoj.

Estis — mi ripetas — la homo efektive tiel fenomena kaj nekomprenebla, ke mi tute ne miras, ke estis homoj, kiuj ne volis kredi tiun ĉi lian vere sorĉfaran laboremon kaj multkreadon.

Ĉar konsideru nur:

Por plejfundamente kritiki kaj priparoli la tutan agadon de ĉiu alia aŭtoro — sufiĉas ordinare unu serioza kritikisto de egala kun li talento. Sed kie, kie estas tiu ĉi granda biografiisto kaj kritikisto, kiu povus kaj scius priskribi detale la kolosan kaj universalan agadon de Kraszewski? Klopodis jam pri tio kolektive ĉirkaŭ kelkdek da tre kapablaj kaj instruitaj polaj verkistoj,[14]) tamen kiom ili estis malproksimaj ne nur de elĉerpo, sed eĉ sole de ekrego de objekto! Klopodis jam pri tio ankaŭ unu el plej eminentaj polaj scienculoj kaj kritikistoj, profesoro de lvova Universitato, D-ro Petro Chmielowski, kaj oferinte al tre vasta monografio de Kraszewski[15]) multegon da laboro, studoj, serĉoj, esploroj — donis en sia verko nur la malfortan „skizon“ de ĉi tiu miriganta agado; Sekve, ĉu ne juste diras glora pola literaturisto, Aleksandro Swientochowski (= Svientoĥovski): „Al pigmea malgrandeco ni kuntiriĝas en sia propra konvinko, kiam ni pensas pri ĉi tiu titano kaj lia laboro. Kio ni estas kontraŭ li, ni, sur unu volumeto rajdantaj al la senmorteco kaj forte antaŭenpuŝataj de niaj amikoj? Ĉu eĉ la plej laboremaj inter ni, ne estas ankoraŭ lazzaron'oj maldiligente elvarmiĝantaj sub la radioj de la suno“?

Rememorante tiel ofte pri tiu ĉi senekzempla literatura multproduktado de Kraszewski, mi ĉiam pensas nature ne nur pri ne elĉerpebla lia giganteco kaj diversflankeco, sed antaŭ ĉio: pri lia interna kvalito kaj valoro. Ĉar se estas malfacile kompreni eĉ nur lian flankon tute meĥanikan, des pli ankoraŭ devas nin mirigi lia preskaŭ ĉiam neordinara samtempe literatura valoro, lia multfoje granda socia graveco.

Ankoraŭ pli:

Ĉiu aŭtoro scias tre bone, ke eĉ en plej malgrandan verkon de simila enhavo, kiel grandega parto da verkoj de Kraszewski, oni devas senkondiĉe inspiri almenaŭ unu fajreron de sia animo, almenaŭ unu parteton de sia vivo . . . Sekve, kiel estis grandega lia spirito! Kiel estis ne komparebla lia viva forto!

Do ni ne povas miri, ke Kraszewski, precipe de post sia jubileo, eĉ inter fremduloj pli kaj pli renkontis adorantojn kaj ke multe da liaj rakontoj

[14]) Vidu: „Księga Jubileuszowa dla mzczenia 50-letniaj dziakalnoşci J. I. Kraszewski“ („Jubilea librego por la honoro de 50-jara Literatura Agado de J. I. Kraszewski“). Warszawa-Varsovio. 1880. Formato de 4°. Paĝ.: 6 s. n. + CIX + 527 + XVIII + 5 s. n. = 660 kun 28 gravuraĵoj kaj faksimiloj.

[15]) Chmielowski Piotr Dr. Prof.: „J. I. Kraszewski. Zarys historyczno-literacki“ („J. I. Kraŝewsk. Historia-literatura skizo). Kraków-Krakovio. 1888. Formato de granda 8°. Paĝ.: III + 534.

kaj romanoj oni komencis traduki en ĉiujn pli gravajn lingvojn.[16]) Ankaŭ oni sendis al li senĉese el ĉiuj flankoj de Europo kaj Ameriko grandegajn faskojn da diversaj francaj, anglaj, germanaj, italaj, svedaj, hungaraj, bohemaj, rusaj k. t. p. gazetoj, broŝuroj kaj libroj parolantaj pri li, kiel pri sola en ĉiuj tempoj aŭtoro, kun kiu koncerne de la multkreado — neniu povas esti komparata.

Kiomfoje mi legis similan artikolon aŭ libron pri Kraszewski, mi ĉiam rememoris la sekvantajn vortojn de eminenta pola humoristo, „ĥirurgo de filosofio kaj de natura kruco kavaliro“, Aŭgusto Wilkoński:

„Se vi en la verkoj de Kraszewski la literojn kalkulus — estus ili almenaŭ dekkelkoj da milionoj; se vi la inkon restituus — estus kelkdekoj da „garniec’oj“[17]); se vi la plumojn kolektus — vi povus fari, sur mil’ da flugiloj, aeran[18]) ŝipveturadon el Varsovio al Ameriko; se vi la paperon amasigus — vi povus en iu ajn el distriktaj urboj surglui per ĝi ĉiujn konstruaĵojn ekstere kaj interne; se vi fine ĉiujn pensojn kunpelus sur unu foiron — estus tiam tumulto, bruego, kriego kaj malpacaj disputoj aŭdeblaj kelkdek mejlojn ĉirkaŭe.“[19])

Hodiaŭ oni ne povas kontraŭdiri, ke kvankam supraj vortoj estis tiam (t. e. ankoraŭ 1847 jaro!) eldiritaj iom ŝerceme, ke kvankam ili povis tiam enhavi nemalmulte da troigo kaj fantazio, tamen nun ili jam tute ne elvekas rideton, sed, kontraŭe, ili vekas tre argumentitan konvinkon, ke ili jam absolute ne difinas sufiĉe ĉi tiun nekompareblan, tiun preskaŭ fablan kaj superhoman multkreadon de Kraszewski. Ĉar kiel grandege de tiu ĉi tempo ankoraŭ disvastiĝis la sfero de lia titana agado! Kiel multe pligrandiĝis, malgraŭ liaj malsanoj, herkulesaj liaj fortoj!

„Mi opinias — diris pri li Prof-o D-ro Estreicher, kalkulinte laŭ lastaj kvar jaroj liajn verkojn — mi opinias, ke lerta kaligrafiisto ne povus pli transskribi dum ĉi tiu tempo, en kiu Kraszewski ĉiun tian verkon pli aŭ malpli arte pripensis, agantajn personojn vivigis, ĉion mem propramane skribis, ofte refoje transskribis. Tiu ĉi rapideco superas efektive ĉian pri ĝi ideon imagon. Mi povas lin admiri, ĉar mi mem estas alkutimigita al la malfacila laboro. Ĉi tiuj nur malŝatas tion, kiuj neniam laboris serioze,

[16]) Sed, bedaŭrinde, tre juste oni povas miri, ke malgraŭ tiel alta posteno de Kraszewski en pola literaturo, oni tradukis ĝis nun nek unu lian verkon en lingvon Esperanto. Tamen ĉi tio okazis sendube nur tial, ke ĉiuj polaj tradukistoj penas ĝis nun interkonigi alilandajn niajn samideanojn sole kun kelkaj plejnovaj polaj prozaŭtoroj. Cetere, ni ankoraŭ havis nek rimedon, nek eblecon, nek tempon por prezenti al esperantista mondo eĉ kelkajn plejgrandajn niajn verkistojn de XIX jarcento.

[17]) „Garniec“ — pola mezuro = 4 litroj.

[18]) Kraszewski en la daŭro de tuta sia vivo skribis nur per anseraj plumoj.

[19]) Rakonto sub titolo: „J. I. Kraszewski en Varsovio“ (1847).

sekve pri tia laboro ne havas eĉ ideon. Cetere por la limakoj, kuro de la leporo estas ĉiam humiliganta; ili volus nature, por ke li, kiel en la fablo, ekdormu sur duona vojo, ĉar apenaŭ tiam ili lin povus antaŭveni.

„Suprenlevu la ŝultrojn, vi etaj kaj nekredantaj! Li ĉiam vin superkreskos! Ĉar kvankam ne ĉiam lia fantazio estis brila, kvankam ne ĉiam lia tiel malforta sano permesis al lia nelacigebla menso egale labori, tamen la fruktoj de lia laboro ĉiam estis sanaj, nutrecaj kaj plifortigantaj“ . . .[20])

Jes — efektive. Malgraŭ multaj liaj verkoj mezvaloraj aŭ eĉ malgravaj, li ĉiam mirigos la nuntempulojn kaj posteulojn per neelĉerpebla sia multkreado kaj sia talento! Tamen, se tiu eminenta verkisto povus krei senkompare malpli, estus eble plibone . . . . . Lauvere, ni jam ne havus tiam okazon admiri la grandegecon de plej diversaj liaj verkoj, sed anstataŭ tio, la pola kaj universala literaturo profitus sendube . . . Alia nur afero ĉu tiam influo de Kraszewski sur popolamasoj de lia lando estus tiel grandega.

Ĉi tio estis — parolas pri li Prof-o Johano Nitowski — ĉi tio estis menso ne tiom profunda, kiom pli ĝuste tre vasta. Li estis verkisto, kiu ĉirkauprenis ĉiujn regionojn, ĉiujn fakojn de la scienco, ĉiujn kampojn de intelekta laboro. Li estis laboranto, kiu tenante senĉese manon sur pulso de vivo de nia nacio, amasigis en sia brusto kaj eksentis ĝiajn bezonojn, dezirojn, aspirojn . . .

„Kaj tio ĉi estis unua grado de grandeco de Kraszewski“.[21])

Koncerne min, mi opinias, ke se lin ne konsumus tiu eterna febro de konstanta multkreado, tiu eterna avideco de senĉesa ŝanĝo de la temoj kaj specoj de laboro — li tiam ne estus povinta havi sur polan nacion nek eĉ duonon de ĉi tiu influo, kiun li havis efektive. Aŭskultu ni cetere, kion li mem parolas pri tio kaj kiel li penas pravigi sin je faritaj al li riproĉoj en tiu ĉi direkto. Mi havas sub la mano du liajn leterojn al John of Dycalp (pseudonimo de pola aŭtoro: Placyd Jankowski), ankoraŭ el 1841 jaro kaj lian aŭtobiografion skribitan jam ĉe fino de lia vivo. En unua el tiuj leteroj de 20. Aprilo 1841 jaro, diras Kraszewski:

„Vi riproĉas al mi, ke mi skribas tro multe da verkoj kaj ke mi tiamaniere pereigas la talenton, kiu estas — se ĝi estas — en mi. Permesu do ekskuzi min. Mi tute zorgas nek pri mi, nek pri miaj skribaĵoj k. t. p. Mi havas alian celon. Ni ne kredas la literaturan senmortecon kaj mi nemulte atentas la gloron. Mi nur varmege deziras per miaj verkoj, per mia ekzemplo, krio, batalado k. t. p. veki, ekmovi, vivigi,

[20]) Estreicher Karolo Prof-o D-ro: Jubileo J. I. Kraszewski. Lvovo. 1878. Paĝo: 17.

[21]) Nitowski Jan: „J. I. Kraszewski i jego dzieła“ (J. I. Kraszewski kaj liaj verkoj“) Varsovio. M. Arct. 1905. Paĝo: 78.

eksciti, volontigi, por malfermi la vojojn al aliaj, por disĵeti ideojn vagantajn en mia kapo. Jen mia celo, jen mia gloro, kiun mi deziregas — gloro de ekscitinto. Kaj sole pro tio mi tute nek prilaboras tion, kion mi skribas, nek zorgas pri la estonteco de miaj verkoj. Mi nur atentas tion por eksciti unuajn, por disflamigi aliajn. Unuan vojon malferminte, mi ĵetas min sur la alian. Tiel mi skribas, tiel mi vivas kaj tial mi deziras por ke iam oni diru pri mi, ke dum miaj tempoj mi ankaŭ kunlaboris por la vekiĝo de la literatura kaj civilizacia movado."

Tiuj ĉi vortoj plej bone atestas pri eksterordinara modesteco de tiu ĉi granda viro, sed donas nenian ideon pri liaj ĉiuj grandegaj meritoj.

En la dua supre citita letero, Kraszewski tiel ankoraŭ skribas:

. . . „Vi ekvidos plu, kiajn mi elvokos la tute novajn kaj grandajn esperojn de aŭtoroj; oni ne neu al mi iam eĉ tion, ke mi ĉiam kaj ĉie alvokis, ekscitis, kuraĝigis kaj eĉ insultis, por ke nur oni skribu kaj oni legu. Mi ripetas al vi — tio estas mia merito kiun mi ŝatas pli alte ol ĉiujn miajn verkojn."

Fine, en sia aŭtobiografio: „Sendormaj noktoj"[22]) sub impreso de spertataj tiam nekalkuleblaj moralaj suferoj — Kraszewski tiel esprimas kun vera amareco kaj kordoloro:

„Memorante kaj vidante, kio min renkontadis kaj renkontas en mia vivo, mi ne atendas pli bonan estontecon.

„Hodiaŭ, ankoraŭ la kritiko havas certan konsideremon por mia . . . aĝo; ĝi atendas ĝis mi eksilentos . . . Mi jam aŭdas tiun ĉi kriadon, kiu post mallonga tempo leviĝos kontraŭ mi — kiam oni presos mian nekrologon. Tiam diversaj kritikistoj, kiuj eĉ atribuis certajn meritojn „al populariganto" — argumentos tre facile, kiel grandegajn malutilojn, kiel teruregan influon eligis ĉi tiuj miaj verkaĉoj, ĉi tiu mia senfina fiskribaĵo . . .

„Certe neniu povas esti pli severa por si, kiel estas mi mem. Mi konas bonege negativajn flankojn de miaj verkoj; mi pesis tion kaj konsideris ne unu foje: ĉu mi ne devus eksilenti aŭ ŝanĝi la manieron de mia laboro. Malgraŭ tio mi restis ĉe mia malbona ĉu bona sistemo, sed kiel mi opiniis kaj opinias adaptita al modernaj bezonoj en Pollando.

„Mi ne trolaŭdos min per tio, sed la konscienca trarigardo de diverspecaj miaj verkoj facile konvinkos ĉiun respektindan kritikiston, ke mi jam de longe eldiris certajn pensojn, notis la dezirindajn sociajn bezonojn, komencis multe da aferoj, kiuj apenaŭ hodiaŭ efektiviĝas kaj disvolviĝas.

„Ne unu el tiuj deziroj atendis dek jarojn aŭ eĉ pli. La penson ĵetitan de mi ne unufoje oni forgesis aŭ pli ĝuste oni ne memoris ĝian aŭtoron.

[22]) Kraszewski J. I.: „Bezsenne noce", en pola semajna gazeto: „Tygodnik Ilustrowany" de 1888 j., N-ro 272, paĝo: 162.

Mi ne postulos, kompreneble, konfirmon de propraĵo aŭ iniciativo, sed mi nur konsolas min, ke mi multe antaŭvidis kaj antaŭsentis. Cetere, mi pli ĝuste komencis kaj pripensis, ol mi sukcesis fini.

„Nature, la homoj de aliaj temperamentoj kaj karakteroj riproĉos min, ke mi devus limigi mian laboron, fari ĉiam malpli, sed pli zorgeme kaj pli bone. Tamen, dio kreis min tian kaj ne alian — sekve mi iris laŭ la montriloj de mia propra spirito. Mi ne povis alie".

„Tiel same oni povus riproĉi al ĉevrono, ke ĝi ne estas trabo aŭ al pino, ke ĝi ne estas kverko."

Kaj vere! Ĉu estas eble akuzi lin pro tio, ke li ne sciis esti io alia, kiel nur . . . la giganto de laboro?

Kiom da tempo havis ĉi tiu centbraka koloso por kiel plej diligente observi en la tuta mondo — literaturan, sciencan kaj artistan movadon kaj kiel plej vigle interesiĝi je ĉio kaj ĉiuj! Ekzistis nek objekto, scienco, arto, nek unu pli konata homo, ne estis faktoj kaj okazoj pri kiuj li scius nenion aŭ en siaj ne kalkuleblaj korespondoj al gazetoj ne aludus almenaŭ unu fojon. De la plej profundaj filozofiaj problemoj ĝis la plej simplaj pagataj anoncoj en . . . „Varsovia Kuriero" — je kiuj li ne unufoje turnis mian atenton — nenio estis fremda por li!

„La nomo lia — diras tre merita pola historiisto, Aleksandro Kraŭshar la nomo lia estis sur buŝo de ĉiuj. Per verkoj liaj sin nutris la tuta pola socio, ĉar li per sia nelacigebla multkreado plenigis senĉese la preskolonojn de la gazetoj, la librejajn fenestroekspoziciojn kaj la teatrajn scenejojn. Krom tio, per sia aŭtoritata voĉo li direktis konstante ĉiujn aferojn de literaturo, belarto, politiko, historio, arĥeologio, filozofio ankaŭ milajn detalojn kaj bagatelojn de socia-nacia vivo de Pollando." [23])

Kaj de tie ĉi ne unu el liaj adorantoj imagis al si, ke Kraszewski estis ĉiam enfosita en manuskriptojn kaj librojn, ke li nur senĉese skribis siajn verkojn kaj nekalkuleblajn siajn artikolojn.

Tamen tiel ne estis.

Ĉar kiel ni vidis, li estis ĉiam okupita de la mateno ĝis la vespero nur per korespondo, per legado, per pentrarto, per muziko, per promenado, per akcepto de la gastoj, per transskribo de antikvaj manuskriptoj kaj de la propraj malnetskribaĵoj/unuvorte, per kio vi volas, nur tute ne per skribado de miloj da siaj artikoloj kaj de centoj da siaj verkoj, dank' al kiuj li estas ja plejmulte konata en la mondo.

Jen, kion li eĉ mem diras pri tio en unu el siaj leteroj al pola literaturisto, Konstanteno Podwysocki:

[23]) „Kartki Pamiętnika" Alkara („La paĝoj el Memorlibro" de Alkar = Aleksandro Kraŭshar). Krakovio. 1910. Paĝo: 103.

„Vi demandas min, de kio mi tion prenas? Tamen mi ĵuras al Vi je honoro, ke mi perdas pli da tempo por la desegno, la pentro, la transskribado, la legado, la pripensado, ol por la skribo. Nur kiam mi sidas skribi — tiam mi alkroĉas, kiel la hirudo, al papero kaj kuras al fino . . .“ [24])

Ĉerte vi eĉ ne kredos min, legantoj, kiam mi diros, ke Kraszewski por la tuta grandegeco de ĉiuj siaj literaturaj laboroj apenaŭ bezonis nur 5 ĝis 6 horojn ĉiutage, ĉar li skribis proksimume de la $7^1/_2$ vespere ĝis la 12-a, la 1-a aŭ plej malfrue ĝis la $1^1/_2$ post la meznokto kaj antaŭ ekdormo li kutime ankoraŭ legis ĉiajn literaturajn novaĵojn el kiuj li poste presis la raportojn en diversaj gazetoj.

Post la vespera teo li jam ne akceptis kaj interparolis kun neniu.

Apenaŭ tiam li komencis labori kaj skribi serioze.

Ĉiuj liaj okupoj tagaj, estis ankoraŭ nenio, kompare kun kelkaj horoj de ĉi tiu laboro — nokta.

Sidiĝinte al skribtablo kaj pretiginte antaŭe certan kvanton da anseraj plumoj [25]) li skribis jam sen momento da ripozo, li skribis sendeteneble, senatingeble. Por tute plenigi per malgranda kaj sufiĉe legebla skribkaraktero unu paĝon, li bezonis ne pli ol ĉirkaŭ 10 minutojn. Por ke lin nenio povu haltigi en la laboro, li skribis kutime sur la apartaj kartetoj de letera paperfolio in 8-vo, kiun jam oni liveris al li distranĉitaj el la paperfarejo.

Sur la skribtablo de Kraszewski, mi trovis ĉiutage aliajn arojn de ĉi tiuj kartetoj, tute plenigitaj de unua ĝis la lasta!

Kreskis ili kaj kreskis, kvazaŭ pasto sur feĉo!

„Mirigita de grandegeco de lia laboro — rakontas pri Kraszewski en sia artikolo, pola romanverkisto Mikaelo Wołowski — mi demandis lin de kie li prenas por tio la tempon.

— A! iel ĝi troviĝas — li respondis. La volumon mi skribas ordinare dek tagojn sur la kartetoj je unu flanko, mi skribas sen ripozo, se mi jam havas la tipojn kaj gvidantan penson. La planojn mi faras neniajn. Mi nur komencas kaj la afero iras mem. Ĉe la komenco de romano mi scias neniam, kio fariĝos kun ĝiaj herooj. Tio iel mem komplikiĝas kaj disvolviĝas. Fininte, mi legas ĉion. Tion, kion al mi ne plaĉas — mi forjetas kaj mi skribas sur novaj kartetoj. La manuskripton mi ne havas inklinon plibonigi aŭ korekti kaj mi faras tion neniam. Tiun saman

[24]) Jubilea Librego (en lingvo pola) por la Honoro de la 50-jara Literatura Agado de J. I. Kraszewski. Varsovio. 1880. Paĝo: LXII.

[25]) Ŝtal-plumojn, kiel mi jam aludis supre, Kraszewski uzis neniam. Sed ne nur en tio li estis konservatisto. Li ankaŭ laboris ĉiam nokte ĉe olea lampo kaj li ĉiam ordonis vintre, anstataŭ karbo, hejti en forno per ligno kvankam tio en Dresdeno estis vere stranga . . .

sistemon mi ankaŭ praktikas en miaj historiaj laboroj. Mi ne komencas la verkon ĝis kiam mi bone komprenis tutan materialon, kiu post eniro en mian kapon forflugas el ĝi neniam". [26])

Mi havas ankoraŭ antaŭ mi ian karteton el la malnovaj manuskriptoj de Kraszewski, karteton en kiu li mem tiel ree parolas pri sia multkreado kaj laboro:

„Mi komprenas, ke iu alia distrita, disŝirita je ĉiuj flankoj — ne povus havi sufiĉan forton por tiel multaj okupoj . . . Mi alkutimiĝis. Kaj ĝis kiam tiel estas, ĝis kiam tiu ĉi movado forportas min kaj antaŭpelas, ĝis kiam la turniĝo de fremdaj kaj miaj propraj pensoj, forrabas min kaj entuziasmigas, ĝis tiam mi al vi servas, skribas, vivas . . . Sed kiam mi eĉ unu fojon restos malantaŭe kaj ekvolos ripozi — tiam mi diros jam al vi: adiaŭ! . . . Ho! tiel multe estas en ĉi tiu vivo da amareco kaj da ĉagreno, tiel multe oni devas toleri de l'homa malico kaj malsaĝeco, ke oni devus havi profundan konvinkon kaj fortan impulson por povi longe persisti! Jam, kiam mi estas nur rigardanto de fremda laboro [27]) kaj kiam mi eksidas ripozi, certe mi jam ne ekvolos iri tiam duan fojon en ĉi tiun fajron, kie forbrulis la plej belaj jaroj de mia juneco . . . Sed mi ne bedaŭras ilin! Almenaŭ iuj aprobis kaj konfirmis, ke mi helpis al evolucio de la vivo kaj literatura movado en Pollando, ke mi ekscitis unujn per ekzemplo kaj persvado, ke mi vigligis aliajn per petoj aŭ sarkazmoj . . .

„Tio al mi sufiĉas. Tio estas mia rekompenco — tio la plej bela laŭr-krono por mi . . ."

III.

Tre doloriga okazintaĵo, kiu enmiksiĝis en la vivon de Kraszewski. — Malgraŭvola ĝia kaŭzinto Bronislavo Zaleski. — Hontinda denunco de Arnimo Adler. — Malliberigo de Kraszewski en Berlino. — Lia estado kaj, kiel ĉiam, lia eksterordinara multkreado en Moabito. — Intertempa lia liberigo post depono de 30 000 markoj da kaŭcio kaj lia reveno al la hejmo. — Liaj moralaj kaj fizikaj suferoj. — Sola kontraŭ ili medikamento: preskaŭ superhoma lia laboro. — Leipziga proceso kaj kondamno de Kraszewski al malliberejo en Magdeburga fortikaĵo. — Lia alveno al Magdeburgo. — Lia maniero de l' vivo en fortikaĵo. — Lia ankaŭ tie ĉi preskaŭ ne kredebla multkreado. — Vera favoro de mallibereja estraro por Kraszewski. — La bondeziraj klopodoj de Ŝia Reĝa Majesteco Itala Reĝino Margareto kaj de aliaj altrangaj personoj, por liberigi, kvankam intertempe, nian malliberulon. — Lia duonjara forpermeso kaj fine — lia morto.

[26]) „Echo Muzyczne, Teatralne i Artystycne" = Varsovia semajna gazeto: „Muzika, Teatra kaj Artista Eko", N-ro 185 de 1887, en artikolo: „Lo on mowt o sobie" = Kion li parolis pri si".

[27]) Tamen li estis neniam tiu nur rigardanto . . .

. . . „Tuta lia longa vivo estis sen makulo kaj direktis lin neniaj malaltaj impulsoj.“

(El verdikto de Leipziga Juĝo en afero de Kraszewski.)

Kaj tiel ĝis la morto — la vivo de Kraszewski povus forflui trankvile en ĉi tiu grandega kaj honordona laboro por la nacio kaj por la homaro . . .

Sed malfeliĉe, en ĉi tiun plenan da meritoj lian vivon, nur dank' al neelĉerpebla boneco de lia koro, enmiksiĝis, bedaŭrinde, tre doloriga okazintaĵo . . .

Tamen ne tie ĉi estas loko rakonti detale pri ĉi tiu afero. Sekve mi penos ĝin priskribi, kiel eble plej mallonge:

Mortinta en 1880 sekretario kaj bibliotekisto de Pola-Historia-Literatura Societo en Parizo, Bronislavo Zaleski, merita laboranto sur la socia kaj literatura kampo, ankaŭ unu el malnovaj amikoj de Kraszewski — sin trovinte kune kun sia familio, en tre malfacila materiala situacio, komencis sendi al Kraszewski leterojn post leterojn, petegante lin por ke li ekvolu interperi al li en livero por unu el parizaj redakcioj, tute cetere ne sekretajn, sed nur malfacile akireblajn en Franclando, materialojn, koncernantajn germanan armeon, por kio oni promesis al Zaleski sufiĉe altan honorarion, kiu por malriĉa kaj malsana ekzilito povus esti sola rimedo de savo.

Malgraŭ tio, Kraszewski ne dezirante impliki sin en iajn ajn politikajn aferojn, kelkfoje sendis, kiom li nur povis, sian propran monon al Zaleski kaj konstante senkulpiĝadis, pro kio li ne povas „interperi“ en ĉi tiu afero.

Tamen tio nenion helpis.

Zaleski tiel longe lin petegis kaj turmentis per siaj leteroj, ke Kraszewski, morteme lacigita de ili, decidis fine skribi al sia konatulo, viena ĵurnalisto Arnimo Adler, demandante lin, ĉu li per siaj rilatoj en Berlino ne povus liveri por lia amiko Zaleski postulitajn de li materialojn.

Kaj ĉi tio — pereigis Kraszewski'n.

La homo, al kiu li iam tre multe morale kaj materiale helpis kaj al kiu tial li turniĝis kun tuta konfido montriĝis, ho ve! plej abomena fripono. Ĉar, kiam Kraszewski ne volis por postulita de Adler granda sumo elaĉeti siajn leterojn, koncernantajn ĉi tiun aferon, Adler minacis antaŭe al Kraszewski, en la daŭro de longa tempo, ke, se li ne ricevos la monon, li senkondiĉe denuncos lin al princo Bismarko — kaj post kelkaj jaroj li ĉi tion faris — efektive.

Sekve, dank' al tiu malnobla denunco, kiam Kraszewski tre lacigita kaj malsana revenis el Pau — li estis tute neatendite laŭ ordono de Bismarko, la 13an de Junio de 1883 j. arestita en Berlino, kie por ripozo

li haltis en la hotelo: „Kaiserhof“ kaj kie jam oni embuskis, por nur lin kapti . . .

Tiamaniere malliberigita kaj lokigita en la konata berlina' esplora malliberejo, Moabito (fako hospitala N-ro 13), Kraszewski travivis tie meze de moralaj turmentoj tutajn 8 semajnojn t. e. de la 14a de Junio ĝis la 7a de Aŭgusto de 1883.

Tamen malgraŭ spiritaj kaj fizikaj doloroj li tiel energie laboris en Moabito, ke dum 17 tagoj t. e. de la 14a de Junio ĝis la 1a de Julio, li skribis duvoluman rakonton s. t. „Psiawiara“ („Kanajlo“). Plue de la 1a ĝis la 18a de Julio li skribis ree duan romanon s. t.: „Od kolebki do mogiły“ („De lulilo ĝis la tombo“) kaj de la 18a de Julio ĝis la 5a de Aŭgusto li ankoraŭ kun granda talento tradukis kvin komediojn de Tituso Macciuso Plaŭto. Ĉi tio estis por li — kiel li mem diras en antaŭparolo al ili — „laboro preskaŭ deviga, ankaŭ perforta medikamento en la doloraj tagoj de izola kaj sole ebla okupo, kiam la menso estis tiel ĵetegata kaj baraktata, ke ĝi devis per ĉi tiu laboro sin deŝiri de efektiveco“ . . . Kaj tial, ne estas mirinde, ke „forfluis“ al li tolereble, ĉe tiu traduko „longaj horoj de malcerteco kaj timo.“

Sed baldaŭ alvenis la tago de la 7a de Aŭgusto de 1883 j. en kiu, dank' al noblaj klopodoj de fama pola historiisto kaj advokato Aleksandro Kraushar, ankaŭ de lia amiko, berlina advokato, D-ro Juliano Goldschmit — Kraszewski post plej preciza kuracista ekspertizo kaj post depono de 30000 markoj estis intertempe liberigita.

Do li revenis Dresdenon.

Ĉie tie ankaŭ, kiel en la moabita liberejo, atendante la proceson, kiu kvazaŭ la Damokla glavo estis pendigita super lia kapo, li trovis moderigon de siaj ĉagrenoj — nur en la senĉesa laboro. Sekve li skribis senhalte, skribis seninterrompe kun eksterordinara rapideco. Krom plej diversaj ĉiutagaj okupoj kaj grandega, kiel ĉiam, korespondado, li sciis en la daŭro apenaŭ de sep monatoj skribi ne nur 12 volumojn de historiaj romanoj („Dwie królowe“ = „Du reĝinoj“, „Infantka“ = „Infantino“, „Banita“ = „Ekzilito“ kaj „Bajbuza“), sed ankoraŭ skribi 2 volumojn de ŝatinda sia aŭtobiografio sub titolo: „Noce bezsenne“ t. e. „Sendormaj Noktoj“ [28]).

Sed estas facile kompreneble, ke eĉ ĉi tiu superhoma laboro, momente nur, bedaŭrinde, kvietigis moralajn liajn suferojn, ĉar li neniam povis longe forgesi pri atendanta lin en Leipzig juĝa — politika tragikomedio. Penso pri ĝi senĉese turniĝante sub lia kranio, enpenetris profunde en lian cerbon, enpremiĝis perfide en lian animon, eniĝis mordante en lian koron.

[28]) Chmielowski Petro Prof-ro D-ro: J. I. Kraszewski Zarys Historyczno-Literacki (J. I. Kraszewski. Historia-Literatura Skizo) Krakow. 1888. Paĝ.: 486 kaj 487.

Ne unufoje okazis tiel doloraj por li momentoj, ke ekzemple en 7-a tago de Novembro 1883 li skribis al mi: „Vere mi timis kaj ĝis nun timas, ke mi furioziĝos“ kaj en la sama tempo li skribis al eminenta pola literaturisto Adamo Plug: „Mi teruriĝis kaj ĝis nun teruriĝas ĉe penso pri freneziĝo. Estas momentoj, tiel fatalaj, ke mi jam ne havas forton regi min...“

... Forpasis fine tutaj longaj naŭ monatoj de ĉi tiuj veraj turmentoj de la malfeliĉa maljunulo kaj en la tago de la 12a de Majo de 1884 j. komenciĝis en Leipzig lia fama proceso, kiu finiĝis la 19an de Majo de la sama jaro per verdikto, kondamnanta lin je 3½ jaroj de malliberejo en la magdeburga fortikaĵo.

Ĉi tiu puno ne kaŭzis perdon de la regnanaj rajtoj.

Krom tio, en la motivoj de verdikto oni prezentis tre klare, kiel kvietigantajn por kondamnito cirkonstancojn, ke Kraszewski apartenas al fremda nacio, ke li neniam estis revoluciulo, ke tuta lia longa vivo estis sen makulo kaj ke direktis lin neniaj malaltaj impulsoj...

— —

Estas tre karakterize, ke Kraszewski en la lasta momento antaŭ forveturo al Magdeburgo, kien oni ordonis lin tuj veturigi post verdikto — diris al neniu, kion li volus kun si preni kaj ĝenerale, kiel li intencas aranĝi sin en la malliberejo, sed nur petis ĉeestantan varsovian redaktoron Felikson Fryze, ke li trankviligu la varsoviajn eldonistojn, presintajn liajn literaturajn korespondojn kaj kronikojn, ke li jam sendis al ili korespondojn por Majo kaj ke por Junio li ilin ankaŭ senkondiĉe sendos baldaŭ. Krom tio, li tiam donis al s-ro Fryze katalogon de diversaj libroj nepre bezonataj por siaj historiaj verkoj, kiujn li intencis tiam skribi. [29])

* * *

Sekve, unu tagon je fino de Majo 1884, en la humida kaj plena de fumo magdeburga fortikaĵo eksonis subite trumpeto, gardistoj prezentis armilojn, deĵoranta oficiro akceptis de eskorto la altrangan malliberulon kaj transdonis lin en manojn de komendanto de citadelo, generalo von Claer kaj placmajoro von Goetze.

Ni devas konfesi, ke oni akceptis tie ĉi Kraszewski'n tiel pro lia posicio en la literatura mondo, kiel pro lia malsano kaj aĝo — kun plej ebla indulgo.

Por ne laciĝi la malsanan maljunulon per senĉesa irado tra la ŝtuparo, oni donis al li tre oportunan ĉambron sur la partero, al kiu poste oni aldonis ankoraŭ unu ĉambron, dank' al kio li baldaŭ aranĝis sian malliberejan apartamenton, kiel li nur povis plejbone.

[29]) Telegrafa korespondo de redaktoro Felikso Fryze el Leipzig, en N-ro 140 de varsovia „Kuryer Poranny“ („Matena Kuriero“ de 1884 j.

La tagmanĝon oni alportadis al li ordinare el restoracio. Tamen li ofte ne kontenta pri la restoraciaj manĝoj — mem propramane preparis por si tagmanĝon. Tiam li plej ofte faris bulionon el „tapioko“, kuiris terpomojn, fritis la pecon da viando k. t. p. Teon, kafon, ovojn, li ankaŭ kuiris por si mem.

Ĉiumonate alveturis el Dresdeno lia mastrino, s-ino Florino Heinitz kaj zorgis pri pli gravaj liaj mastrumaj bezonoj.

Ĉiusabate alvenis ankaŭ „bonkora maljuna virino“ — lavistino kaj manfrapetante lin kutime sur ŝultron, diradis al li familiare:

— Ne timu, sinjoro! . . . Tio finiĝos . . . Mi jam ĉi tie vidis multajn! . . . Kaj, kiam vi estos eliranta — lasu al mi ion por memoraĵo . . . Mi estas malriĉa virino . . .

Vizitis lin ankoraŭ kelkfoje razisto, sed el liaj servoj Kraszewski profitis neniam, ĉar kvankam lia barbo atingis jam preskaŭ „ĝis talio“, li tamen permesis al ĝi kreski libere.

Lia vivo en magdeburga fortikaĵo ankaŭ estis regula, kiel ĉiam kaj ĉie, sed la tempo forfluis al li nature monotone kaj ĉiuj tagoj kaj horoj estis tute similaj inter si . . . Li leviĝadis je la 6a matene kaj preparis al si teon; poste li legis aŭ, se li povis, li ankaŭ skribis. De la 9a ĝis la 11a oni permesis al li promeni en malgranda aleo, sed matene li ne eliradis. Je la 1a horo oni alportis al li tagmanĝon. Posttagmeze li fartis kutime tre malbone — tio ĉi estis la plej dolorigaj liaj momentoj. Se estis belvetero, tiam li eliradis kaj malrapide promenadis ĉirkaŭe unu horon.

„Al la aliaj — li plendis letere al Adamo Plug, en la komenco de sia estado en Magdeburgo — al la aliaj oni permesas iatempe promeni tra la urbo, al mi — ne. Mi estas fermita en tre malvastaj limoj. Reveninte el aleo mi trinkas teon kaj de nove mi legas aŭ skribas. Sed ĉar miaj ŝvelintaj piedoj ne permesas al mi nun longe sidi, sekve inter 7a kaj 8a horo mi enlitiĝas kaj ĝis la 11a mi distriĝas per libro. Post 11a horo oni devas jam estingi lumon . . . Tamen mi ne povas ekdormi sen opio.“

Malgraŭ ĉi tio, alkutimiĝo al laboro ĉi tie ankaŭ kreis verajn miraklojn.

De la 26a de Majo 1884 t. e. de tago de alveno Magdeburgon ĝis la 3a de Junio, sekve en la daŭro de unuaj ok tagoj de restado en fortikaĵo, Kraszewski trovis jam tempon skribi la romanon s. t.: „Awantura“ („Aventuro“) havantan psikologiajn kaj artistajn mankojn, sed skribitan tre vive kaj eĉ sen plej malgrandaj postsignoj de intelekta depremiteco.

En Julio de la sama jaro li ankoraŭ skribis duvoluman rakonton s. t. „Rodzeństwo“ („Gefrataro“) kaj la unuvoluman s. t. „Nad przepaścią“ („Super abismo“), kiuj jam ne posedis ĉi tiun viglecon, kiel „La aventuro“, sed kontraŭe: ili atestis jam pri eksterordinara fortostreĉo de lacigita fantazio.

En pli malfruaj tempoj, sed ankaŭ en Magdeburgo, li skribis rakontojn: „Justka“ („Justineto“), „Król w Nieświezu“ („La reĝo en Niesviej), lastajn ses romanojn el lia granda „ciklo de historiaj rakontoj“, grandan sed ne finitan romanon el tempoj de la vilaĝana reformo sur Volinio kaj grandan parton de kvazaŭ arĥeologia verko s. t. „Starzyzna“ („Malnovaĵo“), kiun li ankaŭ ne finis.

Krom tio, li ĉi tie ankoraŭ pentris 65 grandajn akvarelojn el propraj italaj vojaĝoj, kiujn li laŭ siaj antaŭaj skizoj tute finis apenaŭ en Magdeburgo kaj tial li ilin nomis: „Magdeburga Albumo“.[30])

Ricevinte permeson posedi ĉiajn librojn kaj gazetojn li denove, kiel ni vidas, skribis rakontojn, studojn ktp. kaj krom tio li sendadis, kiel kutime, tre riĉajn korespondojn kaj kronikojn por diversaj gazetoj kaj ne malzorgis ankaŭ sian grandegan privatan korespondon, malgraŭ tio, ke ĉiuj leteroj li tiam devis skribi en lingvoj: franca aŭ germana kaj, ke ĉiaj manuskriptoj elirantaj de li kaj senditaj al li Magdeburgon, devis ne nur trairi la manojn de komendanto von Claer, sed ankoraŭ granda nombro de ili devis esti tradukita germanen kaj tiuj ĉi tradukoj pagitaj de la malliberulo. En la komenco eĉ oni postulis ke ĉiujn manuskriptojn destinitajn al presado traduku antaŭe germanen ĵurinta tradukisto. Sed poste oni konsentis ĉi tion, ke ilin nur legu la tradukisto kaj oni kontentiĝis per lia certigo, ke legitaj de li manuskriptoj enhavas nenion malpermeseblan. Koncerne la literaturajn korespondojn por varsoviaj gazetoj kaj ĵurnaloj, ĉi tiujn Kraszewski skribis komence en lingvo franca kaj polaj redakcioj tradukis ilin polen.

Sed ĉi tio ankaŭ daŭris mallonge . . .

Sekve, la justeco ordonas al ni konfesi, ke malliberejo de Kraszewski en la magdeburga fortikaĵo tute ne estis severa. Ne unu politika malliberulo povus al li envii. De ĉi tie eĉ mem Kraszewski, en la leteroj al la amikoj kaj en interparoloj kun ili, plej volonte konfesis, ke konduto de mallibereja magdeburga estraro rilate al li, estis tre nobla kaj ke la komendanto de la fortikaĵo, generalo von Claer, estis por li tre afabla, kvankam komence li estis sufiĉe nealirebla kaj fine, ke placmajoro von Goetze donis al li multe da pruvoj de sincera kunsento kaj simpatio.

— Entute, oni eĉ ne gardis min tro severe, kvazaŭ oni volis doni al mi okazon por forkuro — rakontis nia eksmalliberulo, gastante 1886 ĉe glora pola romanverkisto T. T. Jeż.[31])

Tamen, eĉ tiel kvieta malliberejo, fariĝis baldaŭ por malfortigita per malsanoj Kraszewski — eksterordinare turmenta.

[30]) Chmielowski Petro Prof-o D-ro: J. I. Kraszewski. Zeszyt Historyczno-Literacki (J. I. Kraŝevski, Historia-Literatura Skizo). Kraków. 1888. Paĝ.: 492—497.

[31]) Rawita Francisko: J. I. Kraszewski en Ĝenevo. (Pola semajna ilustrita gazeto: „Klosy“ = „Ŝpikoj“, N-ro 1138, paĝo 249).

Li, tiel antaŭ nelonge ankoraŭ kutimigita al ĉia ebla komforto, al senĉesa kuracista zorgo, al konstantaj societaj interrilatoj, fine al nekalkuleblaj adoroj kaj honorigoj — ĉu li povis tiel facile konformiĝi al sia nova situacio?

Aldonu ankoraŭ al tio pli kaj pli timigantan staton de lia sano, ĉar la 22an de Aŭgusto 1885 li havis kvazaŭ apopleksian atakon kaj tial de tiu tempo preskaŭ ĉiu pli vigla lia movo kaŭzis mankon de spiro kaj minacis per renovigo de la atako; aldonu senĉese manĝegantan lin nostalgion, je kiu en siaj leteroj el Magdeburgo li plendis multfoje; aldonu fine tiel malbonan por malsanuloj, magdeburgan klimaton, kaj tiam vi ne miros, ke li varmege deziris per ĉiu ajn kosto liberiĝi el ĉi tiuj katenoj.

Sekve, konforme al deziroj de Kraszewski — la plej proksimaj liaj parencoj kaj potencaj amikoj klopodis tre energie atingi por li almenaŭ kelkmonatan „forpermeson“ por kaŭcio, se jam ne tutan liberigon... Tamen, longan tempon insistaj penadoj kaj klopodoj eĉ de plej alte starantaj personoj, — tute malsukcesis...

Apenaŭ dank' al unuigitaj penadoj de itala reĝo Humberto, geprincoj Horacio kaj Ludmilo Falconieri, princo Antonio Radziwill, „granda kanceliero de italaj ordenoj“, grafo Cezaro Correnti, kaj antaŭ ĉio dank' al **Ŝia Reĝa Majesteco Itala Reĝino Margareto,** kiu bonvolis varmege interesiĝi je afero de Kraszewski — fine sukcesis per potencaj **ŝiaj** rilatoj kaj influoj en plej altaj kortegaj sferoj de Germana Imperio, fari almenaŭ tiom, ke oni permesis al Kraszewski post depono de 20000 markoj da kaŭcio elveturi „por subteno de sano“ je tiel nomita „duonjara forpermeso“ al Itallando kaj Svisujo, de kie li jam Magdeburgon ne revenis kaj kie, en Ĝenevo, li baldaŭ — mortis...

FINO.

Napisy pod ilustracyjami mojemi zdobiące moje Wspomnienia o J.I.Kr.

1.

Oferdonaĉoj al J.I.Kraszewski dum de Liaj Jubileaj Solenoj en Krakovio

1879.

(Ĉiuj vizaĝoj de diversaj poloj kaj fremdaj eminentuloj en tiu-ĉi bildo, estas faritaj laŭ fotografaĵoj)

Desegnis glore pola ilustristo Miĥaelo Elviro Andriolli.

2.

Enterigiro de J.I.Kraszewski de 18 Aprilo 1887 en Krakovio

(Skizis Petro Stachiewicz = Stahieviĉ)

3.

Dresdena Villo de J.J. Kraszewski ĉe Nordstrasse N-ro 31, Neustadt en 1881 jaro.

antaŭ longe ankoraŭ kutimigita al ĉia ebla komforto, al
…cista zorgo, al konstantaj societaj interrilatoj, fine al nekal-
…roj kaj honorigoj — ĉu li povis tiel facile konformiĝi al sia
…o?

…ankoraŭ al tio pli kaj pli timigantan staton de lia sano, ĉar
…ŭgusto 1885 li havis kvazaŭ apopleksian atakon kaj tial de tiu
…aŭ ĉiu pli vigla lia movo kaŭzis mankon de spiro kaj minacis
… de la atako; aldonu senĉese manĝegantan lin nostalgion. …

4.

La lasta laborĉambro de J. I. Kraszewski en Dresdeno, en lia villo, ĉe Nord-strasse, N-ro 31.

5.

Sukiennice.

6.

Portreto de J. I. Kraszewski.